

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Κοινωνικών Σπουδών
Τμήμα Ψυχολογίας
Υπεύθυνος Καθηγητής: Θ. Γιοβαζολιάς

Διπλωματική Εργασία

**Θέμα: Διερεύνηση του Φαινομένου του Εκφοβισμού σε
σχέση με Γονεϊκούς Τύπους Συμπεριφοράς**

Δουρδούμα Άννα

A.M. 1492

Ρέθυμνο, 2006

Περιεχόμενα

<u>Περίληψη</u>	σελ 3
1. Εισαγωγή.....	σελ 4
1.1 Ορισμοί.....	σελ 5
1.1.1 Το φαινόμενο του εκφοβισμού.....	σελ 5
1.1.2 Θυματοποίηση.....	σελ 6
1.1.3 Θύτης και Θύμα.....	σελ 7
2. Χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν στον εκφοβισμό.....	σελ 7
2.1 Θύτης.....	σελ 7
2.2 Θύμα.....	σελ 8
3. Μορφές Εκφοβισμού.....	σελ 10
4. Διαφορές στην Εκδήλωση του Φαινομένου.....	σελ 11
4.1 Διαφυλικές Διαφορές.....	σελ 11
4.2 Ηλικιακές Διαφορές.....	σελ 12
5. Διατήρηση του Φαινομένου.....	σελ 12
6. Γονεϊκοί Δεσμοί και Προβληματικές Συμπεριφορές Παιδιών.....	σελ 13
7. Σκοπός και υποθέσεις της έρευνας.....	σελ 15
8. Μεθοδολογία.....	σελ 15
8.1 Δείγμα.....	σελ 15
8.2 Εργαλεία.....	σελ 16
8.3 Διαδικασία.....	σελ 17
9. Αποτελέσματα.....	σελ 18
10. Συζήτηση.....	σελ 23
<u>Επίλογος</u>	σελ 29
Βιβλιογραφία.....	σελ 30
Παράρτημα.....	σελ 34

Περίληψη

Ο εκφοβισμός στα σχολεία φαίνεται να αποτελεί ένα αρκετά συχνό φαινόμενο στις μέρες μας. Οι μορφές του εκφοβισμού ποικίλλουν και έχουν άμεσες συνέπειες όχι μόνο στο άτομο αλλά και στο εκπαιδευτικό και κοινωνικό πλαίσιο.

Η παρούσα μελέτη είχε στόχο τη διερεύνηση του φαινομένου του εκφοβισμού σε σχέση με τους γονεϊκούς τύπους συμπεριφοράς. Ένα δείγμα 122 μαθητών συμπλήρωσε ένα ανώνυμο ερωτηματολόγιο ώστε να μελετηθεί η επίδραση που έχει η γονεϊκή συμπεριφορά στην εμφάνιση εκφοβισμού από τους μαθητές. Διερευνήθηκαν επίσης οι διαφυλικές διαφορές των μαθητών όσον αφορά στις σχέσεις με τους γονείς τους, καθώς και κατά πόσο συσχετίζονται οι στάσεις και η συμμετοχή των μαθητών σε συμπεριφορές εκφοβισμού σε σχέση με το πώς βιώνουν τη σχέση με τους γονείς τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι παιδιά με υπερπροστατευτικούς γονείς εμφανίζουν συχνότερα συμπεριφορές εκφοβισμού, συγκεκριμένα κυρίως όταν ο πατέρας είναι υπερπροστατευτικός. Επίσης, βρέθηκε ότι τα αγόρια, συγκριτικά με τα κορίτσια, χαρακτηρίζουν τους γονείς τους ως περισσότερο υπερπροστατευτικούς παρά στοργικούς. Ακόμα, φάνηκε πως οι στοργικοί γονείς επιδρούν με τέτοιο τρόπο στην συμπεριφορά των παιδιών τους, ώστε ενώ τα παιδιά παρουσιάζουν θετική στάση για τον εκφοβισμό εμφανίζουν μικρή συμμετοχή.

Τέλος, γίνεται συζήτηση για τις αρνητικές συνέπειες που επιφέρει ο εκφοβισμός και για τους τρόπους αντιμετώπισης του.

Λέξεις Κλειδιά: εκφοβισμός, μαθητές, γονεϊκοί τύποι, αντιμετώπιση

1. Εισαγωγή

Το φαινόμενο του εκφοβισμού είναι γνωστό εδώ και πολλά χρόνια στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο αλλά και στα σχολεία. Οι παραδοσιακές θεωρίες υποστήριζαν ότι ο εκφοβισμός δεν είναι κάτι επιζήμιο αλλά αντίθετα αποτελεί ένα κομμάτι της φυσιολογικής εξέλιξης και ανάπτυξης του παιδιού, που βοηθά στην σκληραγώγηση του και στην ενδυνάμωση της προσωπικότητάς του (Cartwright, 1995 στο Ma, Stewin και Mah, 2001).

Η επιστημονική μελέτη του φαινομένου ξεκίνησε στη Νορβηγία το 1970 (Ross 1996 στο Greene, 2003) όταν τρία αγόρια ηλικίας 10-14 ετών αυτοκτόνησαν εξ' αιτίας του εκφοβισμού που δέχτηκαν από συνομηλίκους (Olweus, 1991a · 1991b στο Ma και συν., 2001). Τα αποτελέσματα των πρώτων ερευνών στην Νορβηγία και στη Σουηδία έδειξαν ότι το 15% των συμμετεχόντων συμμετείχαν σε καταστάσεις εκφοβισμού (7% ως θύματα και 9% ως θύτες) (Olweus, 1983 στο Greene, 2003). Ακόμα το 1984 στην Αμερική σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το National Association of Secondary School Principals βρέθηκε ότι το 25% των μαθητών δήλωσαν ως πιο μεγάλη τους ανησυχία τον φόβο για εκφοβισμό (Batsche και Knoff, 1994 στο Ma και συν., 2001).

Στις μέρες μας, ο εκφοβισμός αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν τόσο οι μαθητές όσο και η κοινωνία. Θεωρείται ως η πιο κυρίαρχη μορφή νεανικής βίας και είναι πιθανόν να προκαλέσει σημαντική έκπτωση της κοινωνικής αλληλεπίδρασης του παιδιού.

Πρόσφατες έρευνες δείχνουν ότι στην Αγγλία το 23% των παιδιών και εφήβων έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού και 6.700 σχολεία γυμνασίου αναφέρουν υψηλά ποσοστά εκφοβισμού (Lane, 1989 στο Ma και συν., 2001). Στην Αυστραλία το ποσοστό μαθητών που έχουν υπάρξει θύτες ή θύματα εκφοβισμού ανέρχεται στο 14% (Slee, 1994 στο Ma και συν., 2001). Στην Τουρκία, έρευνα σε 692 μαθητές έδειξε ότι όλοι είχαν δεχτεί εκφοβισμό κατά το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001, κυρίως με χρήση σωματικής βίας (33,5%), (Kerenecki και Cinkir, 2006). Σε μια ακόμα πρόσφατη μελέτη στην Αμερική βρέθηκε ότι το ποσοστό των μαθητών που είχαν εμπλακεί σε καταστάσεις εκφοβισμού στο σχολείο ανέρχεται στο 30% (Nansel και συν., 2001 στο Smokowski και Kopasz, 2005), ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες, βρέθηκε επίσης ότι το 75% των εφήβων έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού, ενώ το 90% των θυμάτων αναφέρει ότι η θυματοποίησή τους δημιούργησε σημαντικά

προβλήματα, όπως μείωση κοινωνικότητας, αισθήματα απομόνωσης και ανασφάλειας (Hoover, Oliver και Hazler, 1992 στο Espelage, Bosworth και Simon, 2000)

Στην Ελλάδα δεν έχουμε ιδιαίτερα επιστημονικά στοιχεία για το φαινόμενο του εκφοβισμού, καθώς τα δεδομένα και οι συζητήσεις περιορίζονται κυρίως στις επιθετικές συμπεριφορές και στις πράξεις βανδαλισμού ανάμεσα σε ομάδες. Ανεπίσημες αναφορές μαθητών για συμπεριφορές εκφοβισμού στα σχολεία και καταθέσεις γονιών για τη θυματοποίηση των παιδιών τους, πιστοποιούν την ύπαρξη του φαινομένου στην Ελλάδα.

Πρόσφατη έρευνα στην Αθήνα έδειξε ότι από 1321 μαθητές (51% κορίτσια και 49% αγόρια) ηλικίας 8-12 ετών, το 14,7% χαρακτηρίζει τον εαυτό τους ως θύματα και το 25% ως θύτες εκφοβισμού. Ενώ το 4,8% δηλώνει ότι συμπεριφέρεται και ως θύτης και ως θύμα. Σύμφωνα με τους ερευνητές, τα αποτελέσματα μπορεί να δείχνουν μικρό ποσοστό ύπαρξης του φαινομένου σε σχέση με άλλες χώρες, όμως πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι πολλοί από τους συμμετέχοντες ενώ προφορικά παραδέχονταν τη συμμετοχή τους σε συμπεριφορές εκφοβισμού, δίσταζαν να το δηλώσουν γραπτώς (Pateraki και Houndoumadi, 2001).

1.1 Ορισμοί

1.1.1 Το φαινόμενο του εκφοβισμού

Ως εκφοβισμός ορίζεται η συστηματικά επαναλαμβανόμενη ενέργεια, που έχει σκοπό να προκαλέσει είτε ψυχικό πόνο σε ένα άτομο, μέσω λεκτικής επίθεσης, είτε σωματικό πόνο μέσω φυσικής επίθεσης στο χώρο του σχολείου, είτε στις σχετικές σχολικές δραστηριότητες. Η ενέργεια αυτή προκαλείται είτε από ένα άτομο είτε από μια ομάδα ατόμων και χαρακτηρίζεται άδικη καθώς ο θύτης του εκφοβισμού είναι μυϊκά πιο δυνατός ή έχει καλύτερες λεκτικές και κοινωνικές δεξιότητες (Hazler και Miller, 2001).

Ο Borg έχει περιγράψει τον εκφοβισμό στα σχολεία σαν ένα πολύ σοβαρό ψυχολογικό πρόβλημα, το οποίο είναι υπεύθυνο για τον πόνο και την ψυχική δυσφορία των παιδιών αλλά και για το άγχος και την ανησυχία των γονιών (Borg, 1998 στο Furniss 2000). Από την άλλη, ο Smith (1994) τονίζει περισσότερο την κοινωνική διάσταση του φαινομένου και ορίζει τον εκφοβισμό ως μια συστηματική-

επαναλαμβανόμενη και απελευθερωμένη- κατάχρηση δύναμης η οποία συμβαίνει σε σχετικά σταθερές κοινωνικές ομάδες που χαρακτηρίζονται από έντονη ιεραρχία και χαμηλή επίβλεψη, όπως τα σχολεία, ο στρατός, οι φυλακές. (Ireland και Archer, 1996 στο Schafer, Korn, Brodbeck, Wolke και Schulz, 2005).

Επίσης, κάποιοι ερευνητές θεωρούν σημαντικό να εμπεριέχονται στον ορισμό τα είδη εκφοβισμού. Συνεπώς, σύμφωνα με τον Besag (1989), ο εκφοβισμός συνίσταται σε επαναλαμβανόμενες επιθέσεις –σωματικές, ψυχολογικές, κοινωνικές και λεκτικές- από άτομα που αντικειμενικά ή ανάλογα με τις συνθήκες θεωρείται ότι υπερισχύουν σε δύναμη και απευθύνονται σε άτομα που είναι αδύναμα να αντικρούσουν τέτοιες συμπεριφορές. Αυτές οι επιθέσεις έχουν σκοπό να προκαλέσουν πόνο και να δώσουν επιβεβαίωση στα άτομα που τις προκαλούν (Besag, 1989 στο Ma και συν., 2001).

Ο διαχωρισμός του εκφοβισμού από άλλες καταστάσεις στηρίζεται στο συνδυασμό τριών στοιχείων :

- A) Το θύμα υφίσταται πληγή-επίθεση.
- B) Πρόκειται για μια επαναλαμβανόμενη ενέργεια.
- Γ) Πρόκειται για μία άδικη (άνιση) αναμέτρηση.

Τα τρία αυτά χαρακτηριστικά καθιστούν το φαινόμενο του εκφοβισμού διαφορετικής φύσεως κατάσταση από αυτήν του παιχνιδιού, του πειράγματος και των διάφορων συγκρούσεων που μπορεί να έχουν οι μαθητές. (Hazler και Miller, 2001)

1.1.2 Θυματοποίηση

Το φαινόμενο του εκφοβισμού είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την θυματοποίηση. Ως θυματοποίηση συνομήλικων ορίζονται οι ενέργειες που γίνονται από ένα ή περισσότερα άτομα, με σκοπό να προκαλέσουν φυσική, ψυχολογική βλάβη ή πόνο σε κάποιον άλλον συνομήλικο, γεγονός το οποίο έχει καθοριστικές συνέπειες στη φυσική ή ψυχολογική κατάσταση όλων των συμμετεχόντων (Olweus, 1979 · 1993a · 1993b · Vernberg, 1990 στο Vernberg, Jacobs και Hershberger, 1999).

Η θυματοποίηση στην σχέση θύτη και θύματος χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα η οποία προκαλείται επανειλημμένως από ένα κυρίαρχο επιθετικό σε ένα πιο αδύναμο θύμα (Olweus, 1993 στο Vernberg και συν., 1999).

1.1.3 Θύτης και Θύμα

Ο Olweus (1991), ο οποίος εισήγαγε την έρευνα για το φαινόμενο του εκφοβισμού στα σχολεία διακρίνει δύο κεντρικούς ρόλους σχετικά με τον εκφοβισμό: το ρόλο του θύτη και το ρόλο του θύματος.

1) Ως θύτης ορίζεται το παιδί που προκαλεί εκφοβισμό στους συνομήλικούς του, μία φορά ή και περισσότερες την εβδομάδα σε επαναλαμβανόμενη και συστηματική βάση σε διάστημα τουλάχιστον 3 μηνών. (Solberg και Olweus 2003 στο Schafer και συν., 2005)

2) Ως θύμα ορίζεται το παιδί που υφίσταται εκφοβισμό μία ή περισσότερες φορές την εβδομάδα για διάστημα τουλάχιστον 3 μηνών (Solberg και Olweus 2003 στο Schafer και συν., 2005).

Επίσης, υπάρχει και η περίπτωση όπου ένας μαθητής ενσωματώνει συμπεριφορές και θύτη και θύματος. Το άτομο ουσιαστικά έχει το ρόλο του θύματος αλλά υιοθετεί συμπεριφορές του θύτη προκειμένου να αντιδράσει ενεργητικά (Olweus, 1993 · Schwarz, Dodge και Core 1997 στο Schafer και συν., 2005).

2. Χαρακτηριστικά των ατόμων που συμμετέχουν στον εκφοβισμό:

2.1 Θύτης

Το άτομο που συμπεριφέρεται ως θύτης, είναι κυρίως επιθετικό, έχει καταστροφική τάση και επιθυμεί να κυριαρχεί έναντι άλλων παιδιών. Έχει θετική στάση απέναντι στη βία και τη χρησιμοποιεί ως ένα τρόπο για να αποκτήσει αυτό που θέλει (Carney και Merrel, 2001 στο Smokowski και Kopasz, 2005).

Επίσης, οι θύτες είναι ευερέθιστοι, παρορμητικοί και έχουν χαμηλά όρια ανοχής. Οι δημοφιλείς επιθετικοί θύτες διαμορφώνουν εύκολα σχέσεις με άλλους συνομήλικους και δεν στιγματίζονται αρνητικά από την επιθετική συμπεριφορά τους (Perren και Alsaker, 2006). Οι θύτες που είναι επιθετικοί αλλά όχι δημοφιλείς απορρίπτονται και παραμερίζονται από τα άλλα παιδιά και συνήθως χρησιμοποιούν την επιθετικότητα τους ως ένα τρόπο για να τραβήξουν την προσοχή πάνω τους. Ακόμα, με τους ενήλικους τα παιδιά αυτά είναι εξίσου επιθετικά και συχνά είναι πιθανόν να προκαλέσουν συναισθήματα φόβου στους ενήλικες λόγω της φυσικής

τους δύναμης και της σωματικής τους διάπλασης (Olweus, 1993 στο Smokowski και Korasz, 2005).

Σε έρευνες έχει βρεθεί ότι οι θύτες εκφοβισμού εμπλέκονται και σε άλλες προβληματικές συμπεριφορές, όπως το κάπνισμα και η κατανάλωση αλκοόλ καθώς επίσης παρουσιάζουν χαμηλή σχολική επίδοση και δείχνουν μια δυσφορία για το σχολικό περιβάλλον (Nansel και συν., 2001, στο Smokowski και Korasz, 2005).

Αντίθετα, άλλοι ερευνητές, υποστηρίζουν ότι η συμπεριφορά του θύτη δεν φαίνεται να επηρεάζει άμεσα την ακαδημαϊκή του πρόοδο, αλλά τη δυσαρέσκεια του για το σχολείο. Επίσης, φαίνεται να είναι προσωπικότητες με αυξημένη αυτοεκτίμηση, την οποία ενισχύουν κάθε φορά που επιτυγχάνουν ένα στόχο (Slee, 1991 στο Ma και συν., 2001).

Τέλος, πολλές διαχρονικές έρευνες δείχνουν ότι οι θύτες εκφοβισμού νεαρής ηλικίας παίρνουν μαζί στην ενηλικίωση τους τα ψυχοκοινωνικά προβλήματα που τους έχουν δημιουργηθεί, τα οποία με τη σειρά τους, μεταφέρουν στις νέες γενιές (Farrington, 1991 στο Ma και συν., 2001).

2.2 Θύμα

Η πλειοψηφία των θυμάτων, σχεδόν τα δύο –τρίτα, επιδεικνύουν παθητική συμπεριφορά και μόνο το ένα-τρίτο αντιδρά ενεργητικά (Brockenbrough και συν., 2002 στο Smokowski και Korasz, 2005).

Εξωτερικά τα θύματα συνήθως είναι μικρής σωματικής διάπλασης, αδύναμα και εύαλωτα άτομα σε σύγκριση με τους θύτες γι' αυτό και είναι συνήθως ανίκανοι να υπερασπιστούν τον εαυτό τους από την κακοποίηση (McNamara και McNamara, 1997 στο Smokowski και Korasz, 2005). Αυτά τα φυσικά χαρακτηριστικά συντελούν ώστε κάποια αγόρια να υφίστανται θυματοποίηση καθώς επίσης και να αισθάνονται άγχος για το σώμα τους, έχουν φόβο μήπως πληγωθούν και έχουν αρνητική εικόνα για τη βία (Olweus, 1993 στο Smokowski και Korasz, 2005).

Περαιτέρω, είναι πιθανόν, να εμφανίζουν χαμηλή επίδοση στον αθλητισμό και σε άλλες φυσικές δραστηριότητες. Τα παθητικά θύματα εμφανίζουν μεγαλύτερη συνεργατικότητα από τους θύτες, το οποίο δείχνει ότι δεν έχουν μειωμένες κοινωνικές δεξιότητες σε σχέση με άλλα παιδιά αλλά χαρακτηρίζονται κυρίως από μειωμένη κοινωνικότητα, δεν έχουν πολλούς φίλους και περνούν αρκετό χρόνο μόνα τους (Perren και Alsaker, 2006). Έρευνες δείχνουν ότι πολλά από τα θύματα έχουν

περισσότερο καλές και αρμονικές σχέσεις με ενήλικες παρά με τους συνομηλίκους τους. (Olweus, 1993 στο Smokowski και Kopasz, 2005).

Το θύμα συχνά βιώνει αισθήματα άγχους και απόρριψης, κυρίως όταν δέχεται έμμεσες μορφές εκφοβισμού. Έρευνες δείχνουν ότι τα θύματα σε μια προσπάθεια να αμυνθούν νιώθουν εντονότερα συναισθήματα θυμού και επιθετικότητας από παιδιά που δεν εμπλέκονται στον εκφοβισμό ή ακόμα και από τους θύτες (Laird, 1997 στο Hunter και Boyle, 2002).

Ακόμα, οι μαθητές που είναι θύματα εκφοβισμού, συχνά εμφανίζουν ψυχολογικά προβλήματα (π.χ. κατάθλιψη, χαμηλή αυτοεκτίμηση, κοινωνική φοβία και έντονο άγχος) και είναι λιγότερο ή καθόλου δημοφιλή σε σύγκριση με τους θύτες (Hawker και Boulton, 2000 στο Greene, 2003).

Τα ενεργητικά θύματα είναι κυρίως ευερέθιστα, υπερκινητικά, αγχώδη και εμφανίζουν επιθετικές συμπεριφορές (Bernstein, και Watson, 1997 στο Ma και συν., 2001). Ο Olweus (2001) αναφέρει ότι τα ενεργητικά-επιθετικά θύματα αποτελούν το 10-20% του συνολικού ποσοστού των θυμάτων. Αντίθετα με τα θύματα που θεωρούν τον εαυτό τους ανήμπορο να αντιδράσει, τα ενεργητικά θύματα προκαλούν τη θυματοποίηση των συνομηλίκων τους με πιο επιθετικό τρόπο από τους θύτες. Έρευνες δείχνουν ότι αυτή η συμπεριφορά τους έγκειται στο ότι η συμπεριφορά τους σχετίζεται με πιο αντιδραστικές, ενστικτώδεις και αυθόρμητες αντιδράσεις (Haynie και συν., 2001 στο Unnever, 2005).

Επίσης, τα ενεργητικά θύματα είναι ιδιαίτερος απομακρυσμένα από τους συνομηλίκους τους. Αυτό τους καθιστά ανίκανους να αντιδράσουν λεκτικά στις προκλήσεις και για αυτό κυρίως το λόγο τις περισσότερες φορές ασκούν σωματική βία (Salmivalli και Nieminen, 2002 στο Unnever, 2005).

Τέλος, δεδομένα πολλών ερευνών δείχνουν ότι ο εκφοβισμός που διαρκεί μεγάλο χρονικό διάστημα καταστέλλει τις αντιδράσεις των θυμάτων και οδηγεί σε μακροχρόνια θυματοποίηση. Όμως, σε έρευνα που έγινε σε 348 παιδιά προεφηβικής ηλικίας στη Γλασκόβη, βρέθηκε ότι τα θύματα, νιώθουν ότι δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν καταστάσεις εκφοβισμού που μόλις άρχισαν (με ποσοστό 45%), ενώ τα θύματα που δέχονται εκφοβισμό περισσότερο από τέσσερις εβδομάδες φαίνεται ότι αναπτύσσουν μια αίσθηση ικανότητας αντιμετώπισης του προβλήματος (ποσοστό 26%) (Hunter και Boyle, 2002).

3. Μορφές Εκφοβισμού

Σύμφωνα με πολλούς ερευνητές ο θύτης χρησιμοποιεί τέσσερις τρόπους εκφοβισμού:

A) Ο πρώτος τύπος είναι σχετικά εύκολο να αναγνωρισθεί και αφορά στη σωματική βία, είναι ιδιαίτερα συνηθισμένος στα σχολεία και χαρακτηρίζεται από σκόπιμες επιθετικές ενέργειες. Με το πέρασμα του χρόνου το άτομο αυτού του τύπου γίνεται περισσότερο επιθετικό και εμφανίζει αυτήν τη συμπεριφορά και κατά την ενηλικίωσή του (Smokowski και Korasz, 2005). Ο εκφοβισμός μέσω σωματικής βίας συνίσταται σε χτυπήματα, σπρώξιμο, εχθρικές χειρονομίες, πρόκληση καβγάδων (Ma και συν., 2001).

B) Ο δεύτερος τύπος αφορά στον λεκτικό εκφοβισμό, κατά τον οποίο το άτομο χρησιμοποιεί λόγια με σκοπό να πληγώσει το θύμα. Αυτός ο τρόπος εκφοβισμού γίνεται μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα και παρ' όλο που τα σημάδια δεν είναι εμφανή, δημιουργεί σοβαρές πληγές στο θύμα. (Smokowski και Korasz, 2005). Ο λεκτικός εκφοβισμός περιλαμβάνει απειλές, ταπείνωση, πείραγμα-κοροϊδία, εξευτελισμό, σαρκασμό και αναφορά σε ψευδώνυμα (Ma και συν., 2001).

Γ) Ο τρίτος τύπος ονομάζεται έμμεσος εκφοβισμός. Το άτομο που τον χρησιμοποιεί, πείθει άλλους συνομήλικούς του να απομονώσουν κάποια συγκεκριμένα παιδιά. Αυτός ο τρόπος εκφοβισμού προκαλείται κυρίως από κορίτσια και οδηγεί σε αισθήματα απόρριψης και περιθωριοποίησης σε κρίσιμη περίοδο για την ανάπτυξη της κοινωνικοποίησης του ατόμου (Crick και Grotpeter 1995 στο Smokowski και Korasz, 2005).

Δ) Ο τέταρτος τύπος εκφοβισμού αφορά στην αντιδραστική συμπεριφορά του θύτη η οποία δεν είναι εύκολο να αναγνωρισθεί. Τα άτομα που χρησιμοποιούν αυτόν τον τρόπο εκφοβισμού είναι κυρίως παρορμητικά και ενώ αντιδρούν επιθετικά όταν θεωρούν ότι δέχονται πρόκληση, ισχυρίζονται ότι η συμπεριφορά τους είναι στα πλαίσια αυτοάμυνας (Smokowski και Korasz, 2005).

Συμπληρωματικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μερικοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι υπάρχει και μία ακόμα μορφή, ο σεξουαλικός εκφοβισμός. Αυτό συμβαίνει όταν ένας ή περισσότεροι μαθητές παρενοχλούν σεξουαλικά επανειλημμένως κάποιον συγκεκριμένο μαθητή/ μαθήτρια (Ma και συν., 2001).

4. Διαφορές στην Εκδήλωση του Φαινομένου

4.1 Διαφυλικές Διαφορές

Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι τα κοινωνικά στερεότυπα που αφορούν στα δύο φύλα και προωθούνται τόσο από το περιβάλλον, όσο και από τα Μ.Μ.Ε., παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση του φαινομένου. Στις περισσότερες έρευνες βρέθηκε ότι τα αγόρια παρουσιάζουν μεγαλύτερη επιθετική συμπεριφορά από τα κορίτσια και συμπεριφέρονται συχνότερα ως θύτες εκφοβισμού.

Συγκεκριμένα, ο Boulton και Underwood (1992), βρήκαν ότι το ποσοστό των αγοριών που συμπεριφέρονται ως θύτες ανέρχεται στο 65% ενώ τα κορίτσια σε 15%. Επίσης, φαίνεται ότι τα αγόρια τείνουν να υιοθετούν συμπεριφορές εκφοβισμού περισσότερο από τα κορίτσια, σε κλίμακα 3:1 (Lane, 1989 στο Ma και συν., 2001). Ομοίως στην Ελλάδα τα αγόρια εμφανίζουν μεγαλύτερη συμμετοχή σε συμπεριφορές εκφοβισμού και συγκεκριμένα ως θύτες, ασκώντας σωματική βία (Pateraki και Houndoumadi, 2001). Έχει βρεθεί ότι στην Κεντρική Ελλάδα ότι τα αγόρια έχουν πιο θετική στάση όσον αφορά στην επιθετικότητα και προσδοκούν ότι η επιθετικότητα θα τα οδηγήσει σε υψηλότερη θέση στην ιεραρχία του σχολείου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο να συμπεριφέρονται ως θύτες εκφοβισμού αλλά και να λειτουργούν ως ενισχυτές ή βοηθοί εκδήλωσης τέτοιων συμπεριφορών (Andreou και Metallidou, 2004).

Κάποιοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η εκδήλωση του εκφοβισμού από τα κορίτσια γίνεται κυρίως με έμμεσο τρόπο (περιθωριοποίηση, λεκτικός εκφοβισμός) και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αποκρύπτεται, (Siann και συν., στο Ma και συν., 2001) αλλά και ότι οι δάσκαλοι και οι γονείς δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα στις συμπεριφορές των αγοριών διότι εμπεριέχουν σωματική βία, χωρίς αυτό να σημαίνει απόλυτα ότι τα κορίτσια εμφανίζουν συμπεριφορές εκφοβισμού με λιγότερη συχνότητα ή ένταση. Επίσης, έρευνες δείχνουν ότι τα κορίτσια εμφανίζουν μεγαλύτερη επιθετική τάση και συμπεριφορές εκφοβισμού στις επαρχιακές περιοχές παρά στις μεγάλες πόλεις, (Kumpulainen, Rasanen και Henttonen, 1999) στις οποίες γίνονται οι έρευνες τις περισσότερες φορές.

4.2 Ηλικιακές Διαφορές

Το φαινόμενο του εκφοβισμού φαίνεται να διαφέρει στα Δημοτικά Σχολεία από τα Γυμνάσια, λόγω κοινωνικών συνθηκών. Στο Δημοτικό σχολείο οι κοινωνικές αλληλεπιδράσεις στηρίζονται σε δυαδικές σχέσεις και χαρακτηρίζονται από αναζήτηση ισορροπίας και συμμετρίας. Σε αυτό το περιβάλλον οι μαθητές αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις ευθέως ή τείνουν να τις αποφεύγουν όταν θεωρούν ότι απειλείται η συμμετρία των σχέσεων τους. Τέτοια χαρακτηριστικά κοινωνικών σχέσεων αντιτίθενται στο σχηματισμό ιεραρχίας στην τάξη. (Krappmann, 1999 στο Schafer και συν., 2005).

Αντίθετα, στα πρώτα χρόνια της εφηβείας, υπάρχει μια σημαντική ανάπτυξη στην ικανότητα των μαθητών να ανταποκρίνονται σε κοινωνικούς σχηματισμούς πέρα των δυαδικών σχέσεων και να σχηματίζουν ομάδες συνομηλίκων. Οι ομάδες αυτές, παρουσιάζουν μεγάλο βαθμό ιεραρχίας σε σχέση με τις δυαδικές σχέσεις της παιδικής ηλικίας, για αυτό και εμφανίζουν εντονότερα συμπεριφορές εκφοβισμού (Cairns, και Cairns, 1991 στο Schafer και συν., 2005).

Συμπληρωματικά, είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ανεξάρτητα από το φύλο ή την ηλικία των μαθητών, ο τρόπος διδασκαλίας των δασκάλων αλλά και η συμπεριφορά τους, έχουν άμεσο αποτέλεσμα στον κοινωνικό σχηματισμό της τάξης και στην ιεραρχική κατανομή (Roland και Galloway, 2002). Σε έρευνα βρέθηκε ότι σχολεία με υψηλά ποσοστά εκφοβισμού χαρακτηρίζονται από φτωχή συνεργασία δασκάλων, κακή διοίκηση, άγχος και κακό επαγγελματισμό. Αυτό φαίνεται να επηρεάζει τόσο άμεσα όσο και έμμεσα την εκδήλωση συμπεριφορών εκφοβισμού (Roland και Galloway, 2004).

5. Διατήρηση του Φαινομένου

Η διατήρηση των συμπεριφορών εκφοβισμού στην προεφηβική και εφηβική ηλικία, εξαρτάται άμεσα από τις αλλαγές που υφίστανται στις κοινωνικές σχέσεις των παιδιών αυτής της ηλικίας. Για τη μελέτη του φαινομένου έχουν γίνει αρκετές διαχρονικές μελέτες που εξετάζουν κατά πόσο τα άτομα που εμφανίζουν συμπεριφορές εκφοβισμού στην παιδική ηλικία διατηρούν αυτή τη συμπεριφορά μέχρι και την ενηλικίωση τους.

Σε διαχρονική έρευνα με διαφορά τεσσάρων χρόνων (στην πρώτη φάση τα παιδιά ήταν 8 ετών και στη δεύτερη 12 ετών) που πραγματοποιήθηκε στην Φιλανδία, βρέθηκε ότι παραπάνω από τους μισούς μαθητές (56,5%) διατήρησαν σταθερές τις συμπεριφορές εκφοβισμού, ενώ παρατηρήθηκε ότι το ποσοστό συμμετοχής των κοριτσιών μειώθηκε σημαντικά. Μια πιθανή εξήγηση, είναι ότι τα κορίτσια μπαίνοντας στην εφηβική ηλικία αναπτύσσουν πιο υποστηρικτικές σχέσεις μεταξύ των συνομηλίκων τους καθώς και προκοινωνικές συμπεριφορές (Kumpulainen, Rasanen και Henttonen, 1999).

Επιπροσθέτως, έρευνα στο Μόναχο κατέδειξε ότι ο ρόλος του θύματος όταν εμφανίζεται στην παιδική ηλικία, δε μένει σταθερός εφόσον δεν υπάρχει έντονη ιεραρχική κατανομή των μαθητών στα σχολεία. Αντίθετα είναι πιθανότερο ο θύτης να διατηρήσει σταθερή τη συμπεριφορά του και στην εφηβική ηλικία. Σύμφωνα με την έρευνα σημαντικός παράγοντας που συμβάλλει στη διατήρηση αλλά και στην εμφάνιση του εκφοβισμού είναι η οικογένεια (Schafer και συν., 2005).

6. Γονεϊκοί Δεσμοί και Προβληματικές Συμπεριφορές Παιδιών

Λίγες έρευνες συμπεριλαμβάνουν στη μελέτη τους την επιρροή και τη σχέση που έχουν οι γονείς στο φαινόμενο του εκφοβισμού. Φαίνεται όμως ότι παρ' ότι ο εκφοβισμός λαμβάνει χώρα κυρίως στα σχολικά πλαίσια, οι γονείς παίζουν σημαντικό ρόλο τόσο για την θετική ή αρνητική ενίσχυση των θυτών όσο και για την υποστήριξη και ασφάλεια που παρέχουν στα θύματα (Champion, Vernberg και Shipman, 2003).

Πολλές θεωρίες που στηρίζονται κυρίως σε πειραματικά δεδομένα και έρευνες δείχνουν την άμεση επίδραση που έχουν οι γονεϊκοί δεσμοί στην συμπεριφορά των παιδιών. Οι έρευνες δείχνουν ότι ο δεσμός που δημιουργείται ανάμεσα στους γονείς και τα παιδιά, μπορεί να επηρεάσει τις σχέσεις και τη συμπεριφορά του ατόμου στην παιδική και εφηβική ηλικία, ακόμα και στην ενηλικίωση.

Συγκεκριμένα, παιδιά με ασφαλή τύπου δεσμό με τους γονείς τους, φάνηκε να διαφέρουν από αντίστοιχα ανασφαλή ως προς τις διαπροσωπικές και ενδοπροσωπικές ψυχολογικές λειτουργίες. Τα ασφαλή βρέφη παρουσιάζουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και πιο αποτελεσματική συμμετοχική συμπεριφορά με τις μητέρες τους σε ηλικία δύο χρονών (Matas, 1978 στο Καφέτσιος, υπό δημοσίευση), ενώ αντίθετα τα παιδιά με ανασφαλή δεσμό εμφανίζουν συμπεριφορικά προβλήματα,

όπως υπερδιέγερση, κοινωνική απομόνωση και διαταραχές της προσοχής (Erickson, Sroufe και Egeland 1985 στο Καφέτσιος, υπό δημοσίευση) αλλά και επιθετική συμπεριφορά (Alpen και Rapacholi, 1993 στο Καφέτσιος, υπό δημοσίευση).

Φαίνεται πως οι δεσμοί που διαμορφώνονται ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά τους εξαρτώνται πρωταρχικά από τη συμπεριφορά που έχουν οι γονείς. Έρευνες αποδεικνύουν ότι η θετική συμπεριφορά των γονιών που χαρακτηρίζεται από στοργή, φροντίδα, υποστήριξη, ενδιαφέρον και θεμιτό έλεγχο προς τα παιδιά τους, προάγει και τη θετική συμπεριφορά των παιδιών και αποτελεί προγνωστικό παράγοντα για τη συμπεριφορά τους. Πιο συγκεκριμένα, παιδιά με τέτοιους γονείς εμφανίζουν λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς, περισσότερα στοιχεία προκοινωνικής συμπεριφοράς, δεν εμπλέκονται σε επικίνδυνες δραστηριότητες και έχουν καλύτερη σχολική επίδοση (Amato και Fowler, 2002 · Laible, Carlo, Torquati και Ontai, 2004). Οι Loeber και Hay (1997), έδειξαν σε έρευνα τους ότι αρκετοί οικογενειακοί παράγοντες όπως η ελλειμματική επίβλεψη των γονιών, η εριστική συμπεριφορά αλλά και η επιβολή πειθαρχίας με σκληρούς τρόπους, οι συγκρούσεις μεταξύ των γονιών, η γονεϊκή απόρριψη και τέλος η ελλιπής ενασχόληση με το παιδί οδηγούν σε αρνητική και επιθετική συμπεριφορά του παιδιού (Baldry και Farrigton, 2005).

Ακόμα, έχει βρεθεί ότι τα παιδιά με συμπεριφορές εκφοβισμού προέρχονται από οικογένειες με υπερπροστατευτικούς γονείς, οι οποίοι ασκούν αυστηρό έλεγχο, είναι ευερέθιστοι, σκληροί, και αμείλικτοι. Συνήθως, γονείς με τέτοια χαρακτηριστικά εφαρμόζουν λανθασμένους τρόπους άσκησης ελέγχου και πειθαρχίας, ενισχύοντας θετικά την επιθετική συμπεριφορά (Patterson, Dishion και Bank, 1984). Επίσης, φαίνεται ότι η εμφάνιση συμπεριφορών εκφοβισμού αυξάνεται όταν υπάρχουν γονεϊκές συγκρούσεις. Παιδιά τα οποία μεγαλώνουν σε δυσαρμονικό οικογενειακό περιβάλλον διαμορφώνουν αρνητική αυτοεικόνα και εμφανίζουν συχνότερα συμπεριφορές εκφοβισμού (Christie- Mizell, 2003).

Συμπερασματικά, η συμπεριφορά των γονιών αλλά και η σχέση που δημιουργούν με τα παιδιά τους κατά την ανάπτυξή τους έχει άμεση επίδραση στη συμπεριφορά τους και παίζει σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση συμπεριφορών εκφοβισμού αλλά και γενικότερα στην εμφάνιση επιθετικών μορφών συμπεριφοράς.

7. Σκοπός και υποθέσεις της έρευνας

Δεδομένου ότι τα ερευνητικά στοιχεία είναι λιγοστά σε σχέση με την επίδραση των γονιών στο φαινόμενο του εκφοβισμού, καθώς και ότι η γονεϊκή συμπεριφορά είναι άμεσα συνδεδεμένη με τη συμπεριφορά του παιδιού, η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε για να μελετήσει:

1. Την ανεξάρτητη συμμετοχή της μεταβλητής του πώς βιώνει ο κάθε μαθητής της σχέση του με τους γονείς του στην ατομική διακύμανση αυτοαναφορών για συμπεριφορές παρενόχλησης και εκφοβισμού.
2. Την ανεξάρτητη συμμετοχή της μεταβλητής του πως βιώνει ο κάθε μαθητής της σχέση του με τους γονείς του στην ατομική διακύμανση αυτοαναφορών εμφάνισης επικίνδυνων δραστηριοτήτων.
3. Κατά πόσο υπάρχουν διαφυλικές διαφορές αναφορικά με τις σχέσεις τους με τους γονείς τους.
4. Το βαθμό συσχέτισης της στάσης των μαθητών απέναντι σε επεισόδια παρενόχλησης από τρίτους και της συμμετοχής τους σε αυτά, με το πώς βιώνουν τις σχέσεις τους με τους γονείς τους.

8. Μεθοδολογία

8.1 Δείγμα

Στην έρευνα συμμετείχαν 122 μαθητές, (48.4% αγόρια και 47.5% κορίτσια - υπήρξε ένα μικρό ποσοστό 4.1%, το οποίο παρέλειψε να συμπληρώσει αυτό το ερώτημα). Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε μαθητές δημοτικών σχολείων, του νομού Ρεθύμνου, της Ε' τάξης (50% των συμμετεχόντων) και της Στ' τάξης (50% των συμμετεχόντων). Η ηλικία του δείγματος κυμαίνεται από 10-14ετών με Μ.Ο ηλικίας 11.56 έτη. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων κατοικεί μόνιμα σε χωριά του νομού Ρεθύμνου (77.9%) ενώ στην πόλη του Ρεθύμνου κατοικεί το 22.1% του δείγματος. Επίσης, τα περισσότερα σχολεία στα οποία έγινε η έρευνα βρίσκονται στην επαρχία του νομού.

Υπογραμμίζεται ότι η εκπαίδευση του πατέρα και της μητέρας ήταν κυρίως επιπέδου Λυκείου, με ποσοστό 40.2% και 36.1% αντιστοίχως. Για την ανώτατη εκπαίδευση (Πανεπιστήμιο/ΤΕΙ) αντιστοιχεί το 16,4% για τον πατέρα και 27.9% για την μητέρα, για το επίπεδο γυμνασίου 30.3% για τον πατέρα και 29.5% για την μητέρα ενώ για την κατώτατη (Δημοτικό σχολείο) αντιστοιχεί 13.1% για τον πατέρα και 6.6% για την μητέρα.

8.2. Εργαλεία

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμπληρώσουν ανώνυμα ένα ερωτηματολόγιο. Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει κάποιες επεξηγήσεις όσον αφορά τη φύση της έρευνας και μερικές ερωτήσεις που αφορούν στα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων (π.χ. ηλικία, φύλο, τάξη, τόπος μόνιμης κατοικίας, εκπαίδευση γονέων κ.α).

Όλες οι ερωτήσεις είναι κλειστές για λόγους ευκολίας στη στατιστική ανάλυση είτε με τη χρήση κλιμάκων Likert (1-5) είτε με απαντήσεις πολλαπλής επιλογής. Στο δεύτερο μέρος τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν:

Α) η Κλίμακα για Συμπεριφορές και Αντιλήψεις σχετικά με την Επιθετικότητα (Peer Experiences Questionnaire -PEQ-, Vernberg, Jacobs & Hershberger, 1999)

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε η ελληνική έκδοση της κλίμακας αυτής, η οποία είναι υπό στάθμιση. Η κλίμακα περιέχει 10 μέρη τα οποία αφορούν τις εμπειρίες του παιδιού σχετικά με τον εκφοβισμό (τι σου συνέβη ή τι έκανες), στο τι συμβαίνει όταν ένας μαθητής δέχεται εκφοβισμό στο σχολείο (αντιδράσεις ενηλίκων, συμπάσχων, επιθετικός ή θύμα παριστάμενος), στην στάση του παιδιού για τον εκφοβισμό (τι πιστεύω), στις επικίνδυνες συμπεριφορές, στο φιλικό περιβάλλον του παιδιού, στα συναισθήματά του για τη ζωή, το σχολείο καθώς και για τη γονική υποστήριξη.

Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν την συχνότητα εμφάνισης των συμπεριφορών σε μια 5θάθμια κλίμακα (1=ποτέ, 2=μια ή δυο φορές, 3=λίγες φορές, 4=περίπου μια φορά την εβδομάδα, 5=λίγες φορές την εβδομάδα). Η εύρεση της συνολικής βαθμολογίας κάθε υποκλίμακας έγινε με τον υπολογισμό του μέσου όρου του συνόλου των απαντήσεων.

Τέλος, βρέθηκε η εσωτερική συνοχή του ερωτηματολογίου, για την κάθε υποκλίμακα, με τη μέθοδο Cronbach's: α_1 (Τι σου συνέβηκε)=.85, α_2 (Τι έκανες)=.86, α_{3a} (Αντιδράσεις ενηλίκων) =.61, α_{3b} (Συμπάσχων παριστάμενος)=.70, $\alpha_{3\gamma}$ (Επιθετικός παριστάμενος)=.70, $\alpha_{3\delta}$ (Θύμα παριστάμενος)=.40, α_4 (Τι πιστεύω)=.67, α_5 (Επικίνδυνες Συμπεριφορές)= .79, α_6 (Παρενόχληση και Αδιαλλαξία)= .76, α_7 (Πώς είναι οι φίλοι μου)=.48, α_8 (Πώς αισθάνθηκα)= 59, α_9 (Πώς είναι το σχολείο μου)=.52, α_{10} (Γονική υποστήριξη στο σχολείο)=.69.

B) η Κλίμακα Σχέσεων με τους Γονείς (Parental Bonding Instrument_PBI, Parker, Tupling and Brown, 1979, στο Kafetsios, 2000, σε μετάφραση και στάθμιση από τον Kafetsios, 2000).

Η Κλίμακα αυτή περιλαμβάνει 12 ερωτήματα σχετικά με τον τύπο γονέα που παρέχει φροντίδα (π.χ. «Η μητέρα/ Ο πατέρας μου μιλάει ζεστά και φιλικά» και «Η μητέρα/ Ο πατέρας μου χαμογελά συχνά») και 13 ερωτήματα σχετικά με τον υπερπροστατευτικό τύπο γονέα (π.χ. «Η μητέρα/ Ο πατέρας μου θέλει να ελέγχει όλα όσα κάνω» και «Η μητέρα μου/ Ο πατέρας μου δε θέλει να μεγαλώσω, να ενηλικιωθώ»). Τα ίδια ερωτήματα αφορούν στον πατέρα και στην μητέρα και παρατίθενται ξεχωριστά.

Η Κλίμακα PBI έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως σε έρευνες που επιβεβαιώνουν την εγκυρότητά της, τόσο στην αγγλική γλώσσα (Champers, Power, Loucks και Swanson, 2000 · Manassis και συν.,1999, στο Sideridis και Kafetsios, in press) όσο και διεθνώς (Favaretto, Toressani και Zimmerman 2001, στο Sideridis και Kafetsios, in press). Σε έρευνα βρέθηκε ότι η εσωτερική εγκυρότητα του ερωτηματολογίου είναι 0.77 για την μητέρα που παρέχει φροντίδα και 0.65 για την υπερπροστατευτική μητέρα καθώς επίσης 0.79 για τον πατέρα που παρέχει φροντίδα και 0.65 για τον υπερπροστατευτικό πατέρα (Sideridis και Kafetsios, in press).

8.3. Διαδικασία

Η προσέγγιση των μαθητών έγινε ως επί το πλείστον στα σχολεία του νομού Ρεθύμνου και η χορήγηση των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε ύστερα από συνεννόηση με τον Διευθυντή του κάθε σχολείου ξεχωριστά. Η μέθοδος της διανομής ερωτηματολογίου επιλέχθηκε λόγω των ευκολιών που παρουσιάζει τόσο

στη συλλογή όσο και στην ανάλυση καθώς και της επιθυμίας συλλογής ενός όσο το δυνατόν μεγαλύτερου δείγματος σε ένα ιδιαίτερα σύντομο χρονικό διάστημα.

Τα ερωτηματολόγια μοιράστηκαν σε τέσσερα τυχαία σχολεία στο νομό Ρεθύμνου. Προτού ξεκινήσει η διαδικασία έγινε μια σύντομη εισαγωγή από τον ερευνητή σχετικά με τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Δόθηκαν εξηγήσεις σχετικά με την τήρηση της ανωνυμίας και τον προσεκτικό χειρισμό των απαντήσεών τους και οι μαθητές διαβεβαιώθηκαν για τη χρήση των απαντήσεών τους αποκλειστικά για ερευνητικούς σκοπούς. Σε όλη τη διάρκεια της συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου ο ερευνητής ήταν παρών στην τάξη για κάθε περίπτωση που οι μαθητές είχαν απορίες. Ο μέσος χρόνος ολοκλήρωσης των απαντήσεων ήταν 45-60'.

Τέλος οι απαντήσεις κωδικοποιήθηκαν και αναλύθηκαν με τη χρήση του προγράμματος SPSS 13.0 (Statistical Package for Social Sciences) στο Πανεπιστήμιο Ρεθύμνου.

9. Αποτελέσματα

Αρχικά υπολογίσθηκαν και αναλύθηκαν οι μέσοι όροι των απαντήσεων του ερωτηματολογίου για τον εκφοβισμό, (Μέρος 2, «Τι έκανες», βλ.Παράρτημα), προκειμένου να διερευνηθεί η συχνότητα εμφάνισης της επιθετικότητας ως προς τις μεθόδους που εφαρμόζουν συχνότερα για να εκφοβίσουν κάποιο συμμαθητή τους.

Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται τα ποσοστά συμπεριφορών παρενόχλησης που εμφανίζουν οι συμμετέχοντες. Ο πίνακας δείχνει ότι η συσπείρωση σε ομάδες με κακοήθη συμπεριφορά και ο εκφοβισμός μέσω σωματικής βίας, το πείραγμα και η κοροϊδία, εμφανίζουν τη μεγαλύτερη συχνότητα, όσον αφορά την εμφάνιση συμπεριφορών εκφοβισμού. Ακόμα φαίνεται ότι οι μαθητές σπάνια λένε ψέματα για έναν άλλον συμμαθητή ώστε να προκαλέσουν την αντιπάθειά του (βλ.Πίνακα 1).

Πίνακας 1. Ποσοστά συμπεριφορών παρενόχλησης

	Ποτέ	Μερικές φορές	Συχνά
Πείραξα/Κοροϊδεψα έναν μαθητή με κακοήθη τρόπο	52.1%	41.3%	6.6%
Απειλήσα ότι θα χτυπήσω το συμμαθητή μου	76.2%	19.7%	4.1%
Αγνόησα το συμμαθητή μου για να πληγώσω τα συναισθήματα του	76.2%	18.9%	4.9%
Είπα ψέματα για έναν μαθητή, ώστε οι άλλοι μαθητές να	85.1%	13.3%	1.6%

μην τον συμπαθούν			
Χτύπησα, Κλώτσησα, Έσπρωξα άλλον μαθητή με κακοήθη τρόπο	68.9%	24.3%	6.8%
Άρπαξα, Κράτησα, Άγγιξα ένα μαθητή με άσχημο τρόπο	76.2%	18%	5.8%
Συντέλεσα στον αποκλεισμό ενός μαθητή από τα πράγματα, από κακία	83.2%	14.2%	2.6%
Κυνήγησα ένα μαθητή ώστε να του κάνω κακό	82.5%	15.9%	1.6%
Εγώ και κάποιοι μαθητές «συσπειρωθήκαμε» και ήμασταν κακοήθεις με άλλον μαθητή	71.9%	19.8%	8.3%

Σημείωση1: Οι απαντήσεις αφορούν στο διάστημα των 3 τελευταίων μηνών, προτού συμπληρωθούν τα ερωτηματολόγια από τους συμμετέχοντες.

Σημείωση 2: Οι απαντήσεις ομαδοποιήθηκαν και διαμορφώθηκαν ως εξής: Ποτέ: 1, Μερικές Φορές: 2, 3 και Συχνά: 4,5

9.1 Υπόθεση 1

Η πρώτη υπόθεση, η οποία μελετά την επίδραση της σχέσης που έχουν οι γονείς με τα παιδιά τους στην εκδήλωση συμπεριφορών παρενόχλησης και εκφοβισμού, εξετάστηκε με μια ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης στην οποία εξαρτημένη μεταβλητή ήταν η βαθμολογία των μαθητών στην υποκλίμακα Μέρος 2 (Τι Έκανες) του ερωτηματολογίου για τον εκφοβισμό και ανεξάρτητες μεταβλητές οι ατομικές βαθμολογίες στις 4 υποκλίμακες του PBI (δείκτης υπερπροστατευτικότητας και δείκτης φροντίδας ξεχωριστά για τη μητέρα και τον πατέρα του μαθητή).

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές συνέβαλαν σημαντικά στην ερμηνεία της διακύμανσης ατομικών βαθμολογιών σχετιζόμενων με τον εκφοβισμό και την παρενόχληση, ($R^2 = .16$, $F_{(4,121)} = 5.5$, $p < .0001$). Οι δείκτες μερικής συσχέτισης έδειξαν ότι οι μεταβλητές «υπερπροστατευτική μητέρα», «στοργική μητέρα» και «στοργικός πατέρας» παρουσίασαν αρνητική συσχέτιση με το φαινόμενο του εκφοβισμού και μόνο η μεταβλητή «υπερπροστατευτικός πατέρας» βρέθηκε να συσχετίζεται θετικά. Σύμφωνα με τα συγκεκριμένα αποτελέσματα, φαίνεται ότι όσο πιο υπερπροστατευτικός είναι ο πατέρας τόσο αυξάνεται η πιθανότητα εμφάνισης συμπεριφορών εκφοβισμού των παιδιών ενώ, παιδιά με στοργική, υπερπροστατευτική μητέρα ή στοργικό πατέρα δεν παρουσιάζουν συμπεριφορές εκφοβισμού.

9.2 Υπόθεση 2

Στην ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης εξαρτημένη μεταβλητή ήταν η βαθμολογία των μαθητών στην υποκλίμακα Μέρος 5 (Επικίνδυνες Συμπεριφορές) του ερωτηματολογίου για τον εκφοβισμό και ανεξάρτητες μεταβλητές οι ατομικές βαθμολογίες στις 4 υποκλίμακες του PBI. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ανεξάρτητες μεταβλητές συνέβαλαν σημαντικά στην ερμηνεία της διακύμανσης ατομικών βαθμολογιών σχετιζόμενων με τις επικίνδυνες συμπεριφορές, ($R^2 = .18$, $F_{(4, 121)} = 6.2$, $p < .0001$). Οι δείκτες μερικής συσχέτισης που υπολογίστηκαν στη συνέχεια μεταξύ κάθε μιας από τις ανεξάρτητες μεταβλητές χωριστά με την εξαρτημένη, έδειξαν ότι καμία εκ των μεταβλητών δε συνέβαλε από μόνη της με στατιστικά σημαντικό τρόπο στην ερμηνεία της διακύμανσης στην εξαρτημένη μεταβλητή ($p > .08$), με εξαίρεση τον δείκτη φροντίδας από τον πατέρα. ($B = -.313$, $\beta = .29$, $t = 2.23$, $p < .028$). Συνεπώς τα παιδιά με στοργικό πατέρα φαίνεται να εμπλέκονται λιγότερο σε επικίνδυνες συμπεριφορές, αντίθετα από τα παιδιά που χαρακτηρίζουν τους γονείς τους ως υπερπροστατευτικούς.

Η συμμετοχή σε καβγά στο σχολείο αποτελεί μια από τις πιο συχνές επικίνδυνες συμπεριφορές στο σχολείο (με ποσοστό 11.5%) και συγκεκριμένα εμφανίζεται με μεγάλη διαφορά συχνότητας από τις άλλες συμπεριφορές. Ακόμα, σύμφωνα με τον πίνακα, αρκετές φορές παιδιά αυτής της ηλικίας έχουν μαζί τους αιχμηρά αντικείμενα, καταναλώνουν αλκοόλ και έχουν σκεφτεί να βλάψουν τον εαυτό τους.

Πίνακας 2. Ποσοστά Επικίνδυνων Δραστηριοτήτων

	Ποτέ	Μερικές Φορές	Συχνά
Μαχαίρι ή αιχμηρό αντικείμενο στο σχολείο	88.3%	10%	1.7%
Συμμετοχή σε καβγά	43.8%	44.6%	11.5%
Κάπνισμα	92.4%	4.2%	3.3%
Κατανάλωση αλκοόλ	88.8%	9.4%	1.7%
Χρήση απαγορευμένων ουσιών	92.9%	5.3%	1.8%
Σκέψη για προσωπική βλάβη	86.1%	9.1%	5.0%
Σχέδιο για προσωπική βλάβη	91.0%	4.1%	4.9%
Προσπάθεια προσωπικής βλάβης	88.3%	9.2%	2.5%

Σημείωση 1: Οι απαντήσεις αφορούν στο διάστημα των 3 τελευταίων μηνών, προτού συμπληρωθούν τα ερωτηματολόγια από τους συμμετέχοντες.

Σημείωση 2: Οι απαντήσεις ομαδοποιήθηκαν και διαμορφώθηκαν ομοίως με τον Πίνακα 1.

9.3 Υπόθεση 3

Η εν λόγω υπόθεση, η οποία μελετά την ύπαρξη διαφυλικών διαφορών αναφορικά με τη σχέση των γονιών με τα παιδιά τους, ελέγχθηκε με μια σειρά από δείκτες t συγκρίνοντας τους μέσους όρους των δύο υποομάδων (αγόρια, κορίτσια). Ο αρχικός έλεγχος με το δείκτη F (Levene's test) δεν αποκάλυψε στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των διασπορών των δύο ομάδων ($p > .2$). Αντίθετα, στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων βρέθηκαν και για τις τέσσερις εξαρτημένες μεταβλητές: φροντίδα από τον πατέρα, $t(111) = 3.67$, $p < .0001$, φροντίδα από τη μητέρα, $t(111) = 2.67$, $p < .009$, υπερπροστατευτικότητα από τον πατέρα, $t(111) = 2.24$, $p < .027$, και υπερπροστατευτικότητα από τη μητέρα, $t(111) = 2.14$, $p < .035$.

Η επισκόπηση του Πίνακα 3 δείχνει ότι τα αγόρια αναφέρουν τη μητέρα ως περισσότερο στοργική (Μ.Ο.= 3.2) παρά υπερπροστατευτική (Μ.Ο.= 2.17) ομοίως και τα κορίτσια. (Μ.Ο στοργικής μητέρας = 3.5) και (Μ.Ο υπερπροστατευτικής = 2). Όμως, η σύγκριση ανάμεσα στα δύο φύλα ,δείχνει ότι τα κορίτσια θεωρούν τη μητέρα περισσότερο στοργική από τα αγόρια (Μ.Ο.κ.=3.5 και Μ.Ο.α.= 3.2), ενώ τα αγόρια περισσότερο υπερπροστατευτική από τα κορίτσια (Μ.Ο.α.= 2.17 και Μ.Ο.κ.= 2).

Ακόμα, όσον αφορά τον πατέρα, τα αγόρια θεωρούν ότι ο πατέρας τους είναι περισσότερο στοργικός (Μ.Ο.= 3.1) και λιγότερο υπερπροστατευτικός (Μ.Ο.= 2.1). Παρόμοιο αποτέλεσμα προκύπτει και από τις απαντήσεις των κοριτσιών (Μ.Ο στοργικού πατέρα= 3.4 και Μ.Ο υπερπροστατευτικού πατέρα= 1.93). Η σύγκριση των απαντήσεων των δύο φύλων δείχνει ότι τα αγόρια θεωρούν τον πατέρα λιγότερο στοργικό από τα κορίτσια (Μ.Ο.α.= 3.1 και Μ.Ο.κ.=3.4) αλλά και περισσότερο υπερπροστατευτικό από τα κορίτσια (Μ.Ο.α.= 2.13 και Μ.Ο.κ.= 1.93).

Πίνακας. 3. Διαφυλικές διαφορές

	Φύλο	Συχνότητα	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση
Στοργική Μητέρα	Αγόρι	57	3.2568	.53969
	Κορίτσι	56	3.5154	.48501
Υπερπροστατευτική Μητέρα	Αγόρι	57	2.1790	.45910
	Κορίτσι	56	2.0014	.42237
Στοργικός Πατέρας	Αγόρι	57	3.1027	.47444
	Κορίτσι	56	3.4295	.47245

Υπερπροστατευτικός Πατέρας	Αγόρι	57	2.1386	.44377
	Κορίτσι	56	1.9381	.50694

9.4 Υπόθεση 4

Στη συνέχεια εξετάστηκαν οι στάσεις των παιδιών σε σχέση με τη συμμετοχή τους σε καταστάσεις εκφοβισμού και με το πώς βιώνουν τη σχέση τους με τους γονείς τους με τη χρήση του Συντελεστή Συσχέτισης Pearson. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχει μικρή αρνητική συσχέτιση (σχεδόν μηδενική), μεταξύ της στάσης των παιδιών και της συμμετοχής τους ($r = -0.17, p < .01$). Δηλαδή, φαίνεται ότι όσο πιο θετική είναι η στάση των παιδιών για τον εκφοβισμό, τόσο πιο μικρή είναι η συμμετοχή τους σε συμπεριφορές εκφοβισμού.

Ωστόσο, η στάση των παιδιών απέναντι σε επεισόδια παρενόχλησης από τρίτους παρουσίασε στατιστικά σημαντική θετική σχέση με τη φροντίδα από τη μητέρα ($r = .405, p < .01$), αρνητική με την υπερπροστατευτικότητα της μητέρας ($r = -.243, p < .01$) θετική με την φροντίδα του πατέρα ($r = .416, p < .01$) και αρνητική με την υπερπροστατευτικότητα του πατέρα ($r = -.237, p < .01$). Φαίνεται λοιπόν, ότι όσο πιο μεγάλη είναι η φροντίδα και η στοργική συμπεριφορά των γονιών, τόσο πιο θετική είναι η στάση των παιδιών για τον εκφοβισμό και όσο πιο υπερπροστατευτικοί είναι οι γονείς τόσο πιο αρνητική στάση έχουν τα παιδιά για το συγκεκριμένο φαινόμενο.

Ακόμα, η συμμετοχή των παιδιών παρουσίασε στατιστικά σημαντική αρνητική σχέση με την φροντίδα της μητέρας ($r = -.385, p < .01$) και με την φροντίδα του πατέρα ($r = -.347, p < .01$) και θετική σχέση με την υπερπροστατευτικότητα της μητέρας ($r = .271, p < .01$) καθώς και με την φροντίδα του πατέρα ($r = .356, p < .01$). Επομένως όσο πιο μεγάλη είναι η φροντίδα των γονιών τόσο λιγότερο συμμετέχουν τα παιδιά σε συμπεριφορές εκφοβισμού, ενώ όσο πιο υπερπροστατευτικοί είναι οι γονείς τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες συμμετοχής έχουν τα παιδιά.

Σύμφωνα με τον Πίνακα 4 ο οποίος αναφέρεται στη συχνότητα συμμετοχής των συμμετεχόντων σε καταστάσεις εκφοβισμού, οι συμμετέχοντες παίρνουν συχνά μέρος όταν βλέπουν έναν μαθητή να δέχεται παρενόχληση (14.8%), ενώ επίσης συχνά συμμετέχουν σε καβγάδες (21%) ή και θεωρούν συναρπαστικό να παρακολοθούν έναν μαθητή όταν τον χτυπούν ή τα βάζουν μαζί του (20.6%).

Πίνακας 4. Ποσοστό συμμετοχής των μαθητών

	Ποτέ	Μερικές Φορές	Συχνά
Παίρνω μέρος όταν βλέπω έναν μαθητή να δέχεται παρενόχληση	66.4%	18.9%	14.8%
Θεωρώ συναρπαστικό να παρακολουθώ έναν μαθητή να τα βάζουν μαζί του ή να τον χτυπούν	71.9%	20.6%	7.4%
Συνήθως παίρνω το μέρος αυτού που παρενοχλεί όταν βλέπω έναν μαθητή να δέχεται παρενόχληση	74.2%	16.7%	9.2%
Παίρνω μέρος σε καβγάδες ή παρενοχλήσεις αφού έχουν αρχίσει	77.3%	21%	1.7%
Είναι διασκεδαστικό να παίρνω μέρος σε καβγά και να βοηθώ στην παρενόχληση ενός μαθητή	80%	13.4%	6.7%

10. Συζήτηση

Στην παρούσα έρευνα φάνηκε ότι η φροντίδα-στοργή που παρέχει κάθε πατέρας έχει άμεση σχέση με την εκδήλωση επικίνδυνων συμπεριφορών των παιδιών. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα παιδιά που έχουν στοργικό πατέρα, ο οποίος τους παρέχει φροντίδα και ενισχύει τις θετικές συμπεριφορές, συμμετέχουν λιγότερο σε επικίνδυνες συμπεριφορές. Αυτό συνάδει με το αποτέλεσμα που εμείς περιμέναμε, όμως φαίνεται ότι αποτελεί καινούριο δεδομένο στο ερευνητικό κομμάτι που αφορά στον εκφοβισμό σε σχέση με την επίδραση του πατέρα.

Υπάρχουν λιγοστές μελέτες που δείχνουν ότι ο δεσμός μεταξύ πατέρα και παιδιού, παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανατροφή του και στη συμπεριφορά του παιδιού. Σε έρευνα βρέθηκε ότι έφηβοι των οποίων ο πατέρας είναι στοργικός, υποστηρικτικός και τους παρέχει φροντίδα, ακόμα και όταν ο ίδιος δε μένει στο σπίτι, εμφανίζουν λιγότερα εσωτερικά και κοινωνικά προβλήματα αλλά και έχουν λιγότερες πιθανότητες να εμφανίσουν ψυχικές διαταραχές (King και Sobdewski, 2006). Επίσης, έρευνα συσχετίζει το φαινόμενο του εκφοβισμού με το ρόλο και τη συμπεριφορά του πατέρα, δείχνει ότι η ανασφαλής σχέση του πατέρα με τον έφηβο, όπου ο πατέρας δεν είναι υποστηρικτικός και στοργικός με το παιδί του, έχει ως αποτέλεσμα τη θυματοποίηση του παιδιού σε συνδυασμό με την πιθανότητα εμφάνισης ψυχολογικών προβλημάτων (Flouri και Buchanan, 2002). Τέλος, όταν η συμπεριφορά του πατέρα είναι αυταρχική και σκληρή, τότε αυτός φαίνεται να μεταφέρει στο παιδί του αξίες

και συμπεριφορές με επίκεντρο τη σκληρότητα και την αρνητική επιθετική συμπεριφορά. Γι' αυτό το λόγο, παιδιά με αυταρχικό πατέρα, αφ' ενός έχουν φίλους που είναι κυρίως θύτες εκφοβισμού και αφ' ετέρου υιοθετούν και τα ίδια αυτή τη συμπεριφορά (Knafo, 2003).

Στην παρούσα έρευνα δε βρέθηκε σημαντική συσχέτιση των μητέρων των συμμετεχόντων σε σχέση με συμπεριφορές εκφοβισμού. Αντίθετα, στις περισσότερες έρευνες που έχουν γίνει, έχει μελετηθεί κυρίως η σχέση της μητέρας με τα παιδιά και ιδιαίτερα η σχέση μητέρας και γιου. Αποτελέσματα ερευνών δείχνουν ότι αγόρια με συμπεριφορές εκφοβισμού έχουν μητέρες που παρουσιάζουν δυσφορία για το γάμο τους, ενώ συχνά ακολουθούν ακατάλληλες μεθόδους πειθαρχίας. Επίσης, φαίνεται ότι δεν έχουν υποστηρικτική σχέση με το σύζυγο ή με τα παιδιά τους και συχνά είναι ευερέθιστες, συμπεριφέρονται με θυμό και εμφανίζουν συμπτώματα κατάθλιψης (Curtner-Smith, 2000 · Curtner-Smith και συν., 2006).

Ακόμα, στην έρευνά μας βρέθηκε ότι τα αγόρια χαρακτηρίζουν τον πατέρα και τη μητέρα ως περισσότερο υπερπροστατευτικούς παρά στοργικούς, σε αντίθεση με τα κορίτσια που περιγράφουν τους γονείς τους ως περισσότερο στοργικούς. Σ' αυτό το σημείο είναι σημαντικό να αναφερθεί ο σημαντικός ρόλος που έχουν τα κοινωνικά στερεότυπα. Δεδομένου ότι η έρευνα έγινε στην Κρήτη, που είναι ένας τόπος με ζωντανές τις παραδόσεις και το κοινωνικό είθισται, ο ρόλος του πατέρα αναμένεται να είναι περισσότερο αυταρχικός, ειδικά προς τον γιο του. Συμπληρωματικά είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα είναι περίπου ισάριθμοι αναλογικά (αγόρια-κορίτσια), επομένως τα αποτελέσματα αυτής της ερευνητικής υπόθεσης δεν επηρεάζονται από ποσοτικές διαφορές στο δείγμα.

Επίσης, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, οι τύποι συμπεριφοράς που υιοθετούν οι γονείς όσον αφορά στην ανατροφή των παιδιών τους, παίζει σημαντικό ρόλο στην στάση αλλά και στην συμμετοχή σε καταστάσεις εκφοβισμού. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι οι στοργικοί γονείς επιδρούν με τέτοιο τρόπο στην συμπεριφορά των παιδιών τους ώστε αυτά, ενώ έχουν θετική στάση ως προς τον εκφοβισμό, παρουσιάζουν μικρή συμμετοχή.

Αντίθετα, βρέθηκε ότι παιδιά που χαρακτηρίζουν τους γονείς τους ως υπερπροστατευτικούς, έχουν διαμορφώσει μια αρνητική στάση για τον εκφοβισμό, αλλά τελικά συμμετέχουν περισσότερο σε ανάλογες συμπεριφορές και καταστάσεις εκφοβισμού. Δεδομένου ότι παρουσιάζεται αντιφατικότητα μεταξύ της στάσης των

παιδιών και της συμμετοχής τους, πρέπει να ληφθεί υπ' όψιν ότι πρόκειται για αυτοαναφορές των συμμετεχόντων.

Μια εξήγηση για την αντιφατικότητα των παραπάνω αποτελεσμάτων είναι η τάση που έχουν τα παιδιά να δημιουργούν μια εικονική πραγματικότητα, ώστε να γίνονται αποδεκτά από το κοινωνικό περιβάλλον των συνομηλίκων τους. Έτσι, ενδέχεται τα παιδιά να παρουσιάζουν στο περιβάλλον τους μια θετική στάση για τον εκφοβισμό, ενώ στην πραγματικότητα να μην συμμετέχουν και να μην εμπλέκονται σε συμπεριφορές εκφοβισμού.

Τα παραπάνω αποτελέσματα έρχονται σε συμφωνία με άλλες έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες η εμφάνιση συμπεριφορών εκφοβισμού των παιδιών επηρεάζεται από τη γονεϊκή συμπεριφορά. Συγκεκριμένα, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω, έχει βρεθεί ότι τα παιδιά με συμπεριφορές εκφοβισμού έχουν κυρίως γονείς που ασκούν αυστηρό έλεγχο, είναι ευερέθιστοι και σκληροί. Το οικογενειακό περιβάλλον παρουσιάζεται ψυχρό και αδιάφορο και οι γονείς εφαρμόζουν λανθασμένους τρόπους άσκησης ελέγχου, ενισχύοντας θετικά την επιθετική και όχι την προκοινωνική συμπεριφορά (Patterson, Dishion και Bank, 1984 · Ronald, Oaks και Hoover, 1994 · Christie-Mizell, 2003). Οι σχέσεις τους με το παιδί χαρακτηρίζονται από σκληρότητα, απόρριψη και ανασφάλεια (Komiyama, 1986 · Rican, Klicperova και Koucka, 1993 · Finnegan, Hodges και Perry 1998 · Shields και Cicchetti, 2001 στο Ahmed και Braithwaite, 2004). Τέλος, στην οικογένεια κυριαρχεί η κοινωνική απομόνωση και οι γονεϊκές συγκρούσεις (Oliver και συν., 1994 στο Ma και συν., 2001).

Επίσης, σε έρευνα των Ahmed και Braithwaite (2004), βρέθηκε ότι παιδιά-θύτες εκφοβισμού, είχαν πιο αυταρχικούς γονείς από παιδιά θύματα ή παιδιά που δε συμμετείχαν καθόλου σε καταστάσεις εκφοβισμού. Σε έρευνα του Rican, Klicperova και Koucka (1993), βρέθηκε ότι παιδιά με γονείς στοργικούς και υποστηρικτικούς, οι οποίοι ενισχύουν τις θετικές συμπεριφορές, είναι λιγότερο πιθανόν να συμπεριφερθούν ως θύτες ή θύματα εκφοβισμού (Ahmed και Braithwaite, 2004).

Ακόμα, μελέτες δείχνουν ότι γονείς που εφαρμόζουν αυταρχικούς και μη υποστηρικτικούς τρόπους συμπεριφοράς, ενθαρρύνουν την συμμετοχή των παιδιών τους σε συμπεριφορές εκφοβισμού, ενώ μεγαλώνοντας τα παιδιά αυτά έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να συμμετέχουν σε παράνομες, εγκληματικές ενέργειες (Baldry και Farrington, 2000). Όμως, σε μια ακόμα έρευνα της Baldry και του Farrington (2005), βρέθηκε ότι αγόρια με υποστηρικτικούς γονείς οι οποίοι σπάνια συγκρούονται μεταξύ τους, εμφανίζουν υψηλά επίπεδα συμμετοχής στον εκφοβισμό.

Σύμφωνα με τους ερευνητές μια πιθανή εξήγηση είναι ότι γονείς με αυτά τα χαρακτηριστικά ίσως είναι ιδιαίτερα ανεκτικοί και ελαστικοί και συνήθως εφαρμόζουν ελλιπή επιτήρηση των παιδιών, συνεπώς είναι πιθανόν να εμφανίζονται εντονότερα οι συμπεριφορές εκφοβισμού. (Farrigton, 1993 στο Baldry και Farrigton, 2005).

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι ο τρόπος με τον οποίο επιβάλλεται η πειθαρχία στην οικογένεια έχει μεγάλη επίδραση στο φαινόμενο του εκφοβισμού. Έτσι, μαθητές των οποίων οι γονείς ασκούν βίαιες συμπεριφορές με στόχο να συμμορφώσουν τα παιδιά τους σύμφωνα με τους όρους που θέτουν, έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να εμφανίσουν συμπεριφορές εκφοβισμού σε αντίθεση με μαθητές των οποίων οι γονείς ενθαρρύνουν μη επιθετικές συμπεριφορές αλλά τη στοργή και τη φροντίδα στην ανατροφή των παιδιών τους (Espelage και συν., 2000). Επίσης, έρευνες δείχνουν ότι οι βίαιες συμπεριφορές στο σπίτι έχουν ως αποτέλεσμα την άμεση μορφή εκφοβισμού (μέσω σωματικής βίας). Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο καθώς παρουσιάζουν τρεις φορές μεγαλύτερη πιθανότητα να εμφανίσουν συμπεριφορές εκφοβισμού όταν υπάρχει βία στο σπίτι (Baldry, 2003).

Επιπροσθέτως, έχει βρεθεί πως οι γονείς τις περισσότερες φορές δεν έχουν γνώση για το πότε και πως συμβαίνει το φαινόμενο του εκφοβισμού, παρά το γεγονός ότι συχνά το προωθούν οι ίδιοι με τη συμπεριφορά τους. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι τα κορίτσια μιλάνε κάποιες φορές στους φίλους τους ή στην οικογένεια τους για περιστατικά εκφοβισμού ενώ τα αγόρια σχεδόν καθόλου (Naylor, Cowie και Rey, 2001). Τα παιδιά φαίνεται ότι φοβούνται πως αν μιλήσουν στους μεγαλύτερους για τον εκφοβισμό, δε θα βρουν λύσεις αλλά αντιθέτως θα δημιουργήσουν περαιτέρω προβλήματα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να συνεχίζονται οι συμπεριφορές του εκφοβισμού και συχνά να καταλήγουν ως εγκληματικές συμπεριφορές (Anderson και συν., 1994 στο Furniss, 2000). Σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα βρέθηκε ότι τα παιδιά συζητάνε περισσότερο με τους γονείς τους για τον εκφοβισμό (62%) παρά με τους δασκάλους (36,2%). Τα κορίτσια βρέθηκε ότι μιλάνε περισσότερο για τη θυματοποίησή τους από ότι τα αγόρια, ενώ το ¼ των συμμετεχόντων ανέφερε ότι δε συζητάει με κανέναν τις συμπεριφορές εκφοβισμού που συμβαίνουν στο σχολείο (Houndoumadi και Pateraki, 2001).

Καταλήγοντας, πολλές έρευνες έχουν δείξει τις άσχημες συνέπειες που έχει ο εκφοβισμός στην ψυχική υγεία του ατόμου. Οι αρνητικές επιδράσεις που προκαλεί ο εκφοβισμός συνδέονται με κοινωνική απομόνωση, μείωση αυτο-εικόνας και

αυτοαντίληψης, (Bond, Carlin, Thomas, Rubin και Patton, 2001), αύξηση του άγχους, θυμό, κατάθλιψη, (Carney, 2000 στο Hazler και Miller, 2001), ψυχοκοινωνικά και ψυχοσωματικά προβλήματα και με αίσθηση δυσφορίας για το σχολείο (Forero, McLellan, Rissel και Bauman, 1999). Πολλές φορές, συμβαίνει παιδιά με ειδικές ανάγκες ή με μαθησιακές δυσκολίες, να θεωρούνται «εύκολος στόχος» του θύτη, γεγονός που επιβαρύνει ακόμα περισσότερο την υγεία τους (Mishna, 2003).

Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο του εκφοβισμού είναι απαραίτητο να ληφθούν αφ' ενός μέτρα πρόληψης και αφ' ετέρου μέτρα αντιμετώπισης. Αρχικά, με τη χρήση πρώιμων στρατηγικών πρόληψης οι ειδικοί εστιάζουν την προσοχή τους σε παιδιά που εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά. (Drolet, Paquin και Soutyrine, 2006). Ακόμα, σύμφωνα με τον Sharp (1996) θετικές επιπτώσεις επιφέρει η παρακολούθηση/ συμμετοχή σε εργαστήρια (συχνά βιωματικού τύπου), από τους γονείς αλλά και από όσους φροντίζουν παιδιά. Τα εργαστήρια αυτά ενημερώνουν και παρέχουν γνώσεις όσον αφορά στους τρόπους και στις στρατηγικές πρόληψης αλλά και αντιμετώπισης περιστατικών εκφοβισμού που πιθανόν να βιώσουν ή να έχουν βιώσει τα παιδιά τους (Reid, Monsen και Rivers, 2004).

Περαιτέρω, με τη λήψη μέτρων για την αντιμετώπιση του φαινομένου, στόχος είναι ο εντοπισμός και η βελτίωση των αρνητικών συμπεριφορών, με τη συνεργασία τόσο των δασκάλων όσο και των γονιών (Whitted και Dupper, 2005). Η συνεργασία των γονιών με το σχολείο κρίνεται ύψιστης σημασίας καθώς έχειδειχθεί ότι η άμεση συμμετοχή στην διαδικασία της μάθησης του παιδιού αυξάνει τις πιθανότητες για θετική συμπεριφορά του παιδιού (Broussard, 2003 · Epstein, 2001 στο Drolet και συν., 2006).

Στην Ελλάδα, βρέθηκε ότι οι γονείς είναι περισσότερο ενήμεροι από τους δασκάλους για περιστατικά εκφοβισμού που συμβαίνουν στο σχολείο και συγκεκριμένα για τη θυματοποίηση των παιδιών. Οι δάσκαλοι αναγνωρίζουν συνήθως τα εμφανή περιστατικά και κάνουν παρατηρήσεις κυρίως στους θύτες για τις συμπεριφορές εκφοβισμού που χρησιμοποιούν, αλλά συνήθως αποφεύγουν την ενασχόληση με τα θύματα (Houndoumadi και Pateraki, 2001). Συχνά οι δάσκαλοι δίνουν έμφαση στις σωματικές συγκρούσεις και τις θεωρούν συμπεριφορές εκφοβισμού, χωρίς αυτό να ισχύει σε κάθε περίπτωση. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα αφ' ενός να χειρίζονται με λανθασμένο τρόπο τους μαθητές και πολλές φορές να χρησιμοποιούν ακατάλληλους τρόπους για την επίλυση των διαφορών ανάμεσα τους

και αφ' ετέρου να παραβλέπουν περιστατικά εκφοβισμού που στηρίζονται σε λεκτικές συμπεριφορές (Hazler και Miller, 2001).

Για την καλύτερη αντιμετώπιση του εκφοβισμού στα σχολεία είναι σημαντικό οι δάσκαλοι να είναι επαρκώς ενημερωμένοι για το τι είναι ο εκφοβισμός και πως αντιμετωπίζεται. Επιπρόσθετα, είναι απαραίτητο να γνωστοποιούνται στους μαθητές τα πραγματικά στοιχεία για το φαινόμενο και να μην επικρατούν μύθοι και φαινομενικά στοιχεία. Έτσι οι μαθητές θα διαμορφώσουν μια αντικειμενική εκτίμηση για το θέμα και θα γνωρίζουν τις συνέπειες που έχει στους εαυτούς τους αλλά και στους άλλους. Ένας ακόμα σημαντικός ρόλος των δασκάλων είναι να ενισχύουν τις θετικές συμπεριφορές στο σχολείο και να αποθαρρύνουν με κάθε τρόπο την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών (Ma και συν., 2001).

Τέλος, η Συμβουλευτική παίζει εξίσου σημαντικό ρόλο για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού. Οι σχολικοί σύμβουλοι εργάζονται στο χώρο του σχολείου και έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθούν και να συνομιλούν με κάθε μαθητή ξεχωριστά. Αυτό τους δίνει τη δυνατότητα να έχουν επιπρόσθετα «εργαλεία» ώστε να αντιμετωπιστούν οι συμπεριφορές εκφοβισμού (Oliver και συν., 1994 στο Ma και συν., 2001). Όμως επειδή όπως είδαμε η οικογένεια επιδρά σημαντικά στη συμπεριφορά κάθε ατόμου, απαραίτητο θεωρείται να γίνει Συμβουλευτική σε όλα τα μέλη της οικογένειας του μαθητή που έχει το ρόλο του θύτη ή του θύματος. Ο θεραπευτής σε αυτήν την περίπτωση έχει δύο στόχους: αφ' ενός να συντελέσει ώστε να βελτιωθεί ο τρόπος άσκησης ελέγχου και πειθαρχίας στην οικογένεια και να επιστήσει την ανάγκη για επιβολή ορίων και αφ' ετέρου να βοηθήσει ώστε να ενισχυθεί ο οικογενειακός δεσμός. Αυτό πραγματοποιείται κυρίως με την ατομική θεραπεία κάθε μέλους της οικογένειας, κατά την οποία ο θεραπευτής βοηθάει τους θεραπευόμενους να αναγνωρίσουν τις θετικές σκέψεις τους και τα συναισθήματά τους για κάθε μέλος της οικογένειας (Ronald, Oaks και Hoover, 1994).

Επίλογος

Το φαινόμενο του εκφοβισμού συνεχίζει να αποτελεί ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα που επιφέρει αρνητικές συνέπειες τόσο στο άτομο, όσο και στο σχολικό και κοινωνικό πλαίσιο. Η καλή γνώση του θέματος και η διεξαγωγή ερευνών σε βάθος αποτελούν σημαντικό βήμα για μια προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου.

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να διερευνήσει το φαινόμενο του εκφοβισμού σε σχέση με τους γονεϊκούς τύπους. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η έρευνα αυτή πραγματοποιήθηκε σε ένα σχετικά μικρό δείγμα ατόμων. Επίσης, τα αποτελέσματα στηρίζονται σε αυτοαναφορές μαθητών, συνεπώς δεν γνωρίζουμε το κατά πόσο οι απαντήσεις των μαθητών στηρίζονται σε αληθή δεδομένα. Θα ήταν ακόμα ενδιαφέρον να ερευνηθούν οι απόψεις των γονιών των παιδιών αυτών ώστε να γίνει σύγκριση αποτελεσμάτων και να διερευνηθεί άμεσα η αλληλεπίδραση μεταξύ των γονιών και των παιδιών τους σε σχέση με το φαινόμενο του εκφοβισμού.

Ακόμα περαιτέρω έρευνα χρειάζεται να γίνει στη σχέση που έχουν τα αδέρφια του θύτη ή του θύματος με τις συμπεριφορές εκφοβισμού, ώστε να φανεί αν ο ρόλος αυτών των παιδιών είναι ο ίδιος στο σπίτι και στο σχολείο αλλά και κατά πόσο τα αδέρφια ενισχύουν ή μειώνουν την εκδήλωση συμπεριφορών εκφοβισμού.

Επίσης, είναι σημαντικό να ληφθεί υπ' όψιν ότι οι δάσκαλοι παίζουν σπουδαίο ρόλο στον εκφοβισμό. Είναι αναγκαίο να βρεθούν περισσότερα στοιχεία για το κατά πόσο η συμπεριφορά των δασκάλων σχετίζεται με συμπεριφορές εκφοβισμού αλλά και για το αν το βίωμα των δασκάλων ως θύτες ή θύματα κατά την παιδική τους ηλικία, επηρεάζει τις αντιδράσεις τους απέναντι στον εκφοβισμό.

Τέλος, αναμφισβήτητα ο εκφοβισμός αποτελεί στις μέρες μας ένα πολύπλευρο φαινόμενο, το οποίο επηρεάζει ολόκληρη την κοινωνία. Η διερεύνηση του συγκεκριμένου φαινομένου από κάθε πλευρά είναι αναγκαία, ώστε ο εκφοβισμός να αντιμετωπιστεί άμεσα και αποτελεσματικά.

➤ Ελληνική Βιβλιογραφία

Καφέτσιος, Κ. (υπό δημοσίευση). Τύποι Δεσμού και Προβληματικές Συμπεριφορές: Μια Προσέγγιση από τη θεωρία επεξεργασίας πληροφοριών, στο Η. Κουρκούτας, και J.P., Chartier, (επιμ.). *Πολυσυστημική προσέγγιση του παιδιού, Ψυχοπαιδαγωγικές και Ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις στην κλινική, σχολική ψυχολογία και Ειδική Αγωγή*. Αθήνα: Τυποθήτω.

➤ Ξένη Βιβλιογραφία

Ahmed, E., και Braithwaite, V. (2004). Bullying and victimization: cause for concern for both families and schools. *Social Psychology of Education*, 7, 35-54.

Amato, P.R., και Fowler, F. (2002). Parenting Practices, Child Adjustment and Family Diversity. *Journal of Marriage and Family*, 64, 703-716.

Andreou, E., και Metallidou, P. (2004). The relationship of Academic and Social Cognition to Behavior in Bullying Situations Among Geek Primary School Children. *Educational Psychology*, 24, 1, 27-41.

Baldry, A.(2003). Bullying in Schools and exposure in domestic violence. *Child Abuse and Neglect*, 27, 713-732.

Baldry, A., και Farrington, D.P. (2000). Bullies and Delinquents: Personal Characteristics and Parental Styles. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 10, 17-31.

Baldry, A., και Farrington, D.P. (2005). Protective factors as moderators of risk factors in adolescence bullying. *Social Psychology of Education*, 8, 263-284.

Bond, L., Carlin, J.B, Thomas, L., Rubin, K., και Patton, G. (2001). Does bullying cause emotional problems? A prospective study of young teenagers. *British Medical Journal*, 323, 480-484.

Boulton, M.J., και Unerwood, K. (1992). Bully/ Victim problems among middle school children. *British Journal of Educational Psychology*, 62, 73-87.

Champion, K., Vernberg, E., και Shipman, K. (2003). Nonbullying victims of bullies: Aggressive social skills and friendship characteristics. *Applied Developmental Psychology*, 24, 535-551.

- Christie- Mizell, C.A.(2003). Bullying: The Consequences of Interparental Discord and Child's Self-Concept. *Family Process, 42*, 237-251.
- Curtner-Smith, M. (2000). Mechanisms by which family processes contribute to school-age boy's bullying. *Child Study Journal, 30, 3*, 169-186.
- Curtner-Smith, M., Culp, A.M., Culp, R., Scheib, C., Owen, K., Tilley, A., Murphy, M., Parkman, L., και Coleman, P.W. (2006). Mother's Parenting and Young Economically Disadvantaged Children's Relational and Overt Bullying. *Journal of Child and Family Studies, 15, 2*, 181- 193.
- Drolet, M., Paquin, M., και Soutyrine, M. (2006). Building collaboration between school and parents : issues for school, social workers and parents whose young children exhibit violent behaviour at school. *European Journal of Social Work, 9, 2*, 201-222.
- Espelage, D.L., Boswoth, K., και Simon, T.R. (2000). Examining the Social Context of Bullying Behaviors in Early Adolescence. *Journal of Counseling and Develpmentatl, 78*, 326-333.
- Flouri, E., και Bouchanan, A. (2002). Life Satisfaction in Teenage Boys: The Moderating Role of Father Involvement and Bullying. *Aggressive Behavior, 28*, 126-133.
- Forero, R., McLellan, L., Rissel, C., και Bauman, A. (1999). Bullying behavior and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey. *British Medical Journal, 319*, 344-348.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: it's not a crime-is it? *Education and tha Law, 12, 1*, 9-29.
- Greene, M.B. (2003). Counseling and Climate Change as Treatment Modalities for Bullying in School. *International Journal for the Advancement of Counseling , 25, 4*, 293-303.
- Hazler, R.J., και Miller, D.L. (2001). Adult recognition of school bullying situations. *Educational Research, 43, 2*, 133-146.
- Houndoumadi, A., και Pateraki, L. (2001). Bullying and Bullies in Greek Elemantary Schools: pupils' attitudes and teachers' /parents' awareness. *Educational Review, 53, 1*, 19-26.
- Hunter, S.C., και Boyle, J.M.E. (2002). Perceptions of control in the victims of school bullying: the importance of early intervention. *Educational Research, 44, 3*, 323-336.

- Kafetsios, K. (2000, July). Attachment, positive and negative emotions in close relationships. *Paper presented at the 10th International Conference in Personal Relationships*. Brisbane. Univ. of Queensland. Australia.
- Kepenecki, Y.K., και Cinkir, S. (2006). Bullying among Turkish high school students. *Child Abuse and Neglect*, 30, 193-204.
- King, V., και Sobolewski, J.(2006). Nonresident Fathers' Contributions to Adolescent Well- Being. *Journal of Marriage and Family*, 68, 537-557.
- Knafo, A. (2003). Authoritarians, the Next Generation: Values and Bullying Among Adolescent Children of Authoritarian Fathers. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 3, 1, 199-204.
- Kumpulainen, K., Rasanen, E., και Hettonen, I. (1999). Children involved in Bullying Psychological disturbance and the persistence of the involvement. *Child Abuse and Neglect*, 23, 2, 1253-1262.
- Laible, D., Carlo, G., Torquati, J., και Ontai, L. (2004). Children's Perceptions of Family Relationships as Assessed in a Doll Story Completion Task: Links to Parenting , Social Competance and Externalizing Behavior. *Social Development*, 13, 4, 551-569.
- Ma, X., Stewin, L.L., και Mah, D.L. (2001). Bullying in school: nature, effects and remedies. *Research Papers in Education*, 16, 3, 247-270.
- Mishna, F. (2003). Learning Disabilities and Bullying : Double jeopardy.*Journal of Learning Disabilities*, 36, 4, 336-347.
- Naylor, P., Cowie, H., και Rey, R. (2001). Coping strategies of secondary School Children in Response to Being Bullied. *Child Psychology and Psychiatry Review*, 6, 3, 114-120.
- Pateraki, L, και Houndoumadi, A. (2001). Bullying Among Primary School Children in Athens, Greece. *Educational Psychology*, 21, 2, 167-175.
- Patterson, G.R., Dishion, T.J., και Bank, L. (1984). Family Interaction: A Process Model of Deviancy Training. *Aggressive Behavior*, 10, 253-267.
- Perren, S., και Alsaker, F.D. (2006). Social Behavior and peer relationships of victims, bully-victims, and bullies in Kindergarten.*Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 1, 45-57.
- Reid, P., Monsen, J., και Rivers, I. (2004). Psychology's Contribution to Understanding and Managing Bullying within Schools. *Educational Psychology in Practice*, 20, 3, 241-258.

- Ronald, O., Oaks, I.N., και Hoover, J.H.(1994). Family issues and interventions in bully and victim relationships. *School Counselor*, 41, 3, 192-202.
- Ronald, E., και Galloway, D. (2002). Classroom influences on bullying. *Educational Research*, 44, 3, 299-312.
- Ronald, E., και Galloway, D. (2004). Professional Cultures in Schools With High and Low Rates of Bullying. *School Effectiveness and School Improvement*, 15, 3-4, 241-260.
- Shafer, M., Korn,S., Brodbeck, F.C., Wolke,D., και Schulz, H. (2005). Bullying roles in changing contexts: The Stability of victim and bully roles from primary to secondary school. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 4, 323-335.
- Sideridis, G.D., και Kafetsios, K. (in press). Parental bonding, fear of failure and stress at school. *International Journal of Behavioral Development*.
- Smokowski, P.R., και Kopasz, K.H. (2005). Bullying in school: An Overview of Types, Effects, Family Characteristics and Intervention Strategies. *Children and Schools*, 27, 2, 101-109
- Unnever, J.D. (2005). Bullies, Aggressive Victims, and Victims: Are They Distinct Groups? *Aggressive Behavior*, 31, 153-171.
- Vernberg, E.M., Jacobs, A.K., και Hershberger, S.L. (1999). Peer Victimization and Attitudes About Early Adolescence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 28, 3, 386-395.
- Whitted, K.S., και Dupper, D.R. (2005). Best Practices for preventing or Reducing Bullying in Schools. *Children and Schools*, 27, 3, 167-174 .

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Μέρος 1 – Τι σου συνέβηκε

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει με ποιο τρόπο οι άλλοι μαθητές σε **παρενόχλησαν** ή **τα έβαλαν** μαζί σου.

Ανέφερε γεγονότα που συνέβηκαν **κατά τη διάρκεια των τελευταίων 3 μηνών**.

1= Ποτέ, 2=Μια ή δυο φορές, 3=Λίγες φορές, 4=περίπου μια φορά την εβδομάδα, 5=Λίγες φορές την εβδομάδα

1. Ένας μαθητής /τρια με πείραξε με κακόβουλο τρόπο. -----1 2 3 4 5
2. Ένας μαθητής/τρια είπε ότι θα με χτύπαγε ή θα με τραυματίζε. -----1 2 3 4 5
3. Ένας μαθητής/τρια με αγνόησε επίτηδες για να πληγώσει τα αισθήματά μου. -----1 2 3 4 5
4. Ένας μαθητής/τρια είπε ψέματα για μένα για να μην με συμπαθούν οι άλλοι μαθητές.-----1 2 3 4 5
5. Ένας μαθητής/τρια με χτύπησε, με κλώτσησε ή με έσπρωξε με κακοήθη τρόπο. -----1 2 3 4 5
6. Ένας μαθητής/τρια με άρπαξε, με κράτησε ή με άγγιξε με τρόπο που δεν μου άρεσε. -----1 2 3 4 5
7. Κάποιοι μαθητές με άφησαν έξω από τα πράγματα από κακία και μόνο. -----1 2 3 4 5
8. Ένας μαθητής/τρια με κυνήγησε σαν να ήθελε πραγματικά να μου κάνει κακό. -----1 2 3 4 5
9. Κάποιοι μαθητές μαζεύτηκαν εναντίον μου και μου φέρθηκαν άσχημα -----1 2 3 4 5

Μέρος 2 – Τι έκανες

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσο συχνά **παρενόχλησες** ή **τα έβαλες** με έναν άλλο μαθητή/τρια στο σχολείο. Ανέφερε γεγονότα που συνέβηκαν **κατά τη διάρκεια των τελευταίων 3 μηνών**.

1= Ποτέ, 2=Μια ή δυο φορές, 3=Λίγες φορές, 4=περίπου μια φορά την εβδομάδα, 5=Λίγες φορές την εβδομάδα

1. Πείραξα ή κορόιδεψα έναν μαθητή/τρια με κακόβουλο τρόπο. -----1 2 3 4 5
2. Απειλήσα άλλον μαθητή/τρια ότι θα τον/την χτυπήσω ή θα τραυματίσω. -----1 2 3 4 5
3. Αγνόησα άλλον μαθητή/τρια μόνο και μόνο για να πληγώσω τα αισθήματά του/της. -----1 2 3 4 5
4. Είπα ψέματα για έναν άλλο μαθητή/τρια ώστε οι άλλοι μαθητές να μην τον/την συμπαθούν.-----1 2 3 4 5
5. Χτύπησα, κλώτσησα ή έσπρωξα άλλον μαθητή/τρια με κακοήθη τρόπο. -----1 2 3 4 5
6. Άρπαξα, κράτησα ή άγγιξα άλλον μαθητή/τρια με τρόπο που δεν του/της άρεσε. -----1 2 3 4 5
7. Συντέλεσα κι εγώ στο να αποκλειστεί ένας μαθητή/τρια από τα πράγματα από κακία και μόνο. -----
-----1 2 3 4 5
8. Κυνήγησα έναν μαθητή/τρια προσπαθώντας να του/της κάνω κακό. -----1 2 3 4 5
9. Εγώ και κάποιοι μαθητές μαζευτήκαμε και φερθήκαμε άσχημα σε άλλον μαθητή/τρια. -----1 2 3 4 5

Μέρος 3 – Τι συμβαίνει όταν ένας μαθητής/τρια δέχεται παρενόχληση ή όταν τα βάζουν μαζί του.

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει τι πιστεύεις ότι συμβαίνει όταν ένας μαθητής/τρια δέχεται παρενόχληση ή τα βάζουν μαζί του/της στο σχολείο. Ανέφερε πώς συνέβηκαν τα γεγονότα κατά τη διάρκεια των τελευταίων 3 μηνών.

1=Σχεδόν ποτέ, 2=μερικές φορές, 3=τις περισσότερες φορές, 4=Πάντα

Αντιδράσεις των ενηλίκων

1. Οι δάσκαλοι σ' αυτή την περίπτωση βοηθούν τους μαθητές να επιλύσουν τα προβλήματά τους με την συζήτηση. -----1 2 3 4
2. Οι δάσκαλοι καταλαβαίνουν τι συμβαίνει με τους μαθητές. -----1 2 3 4
3. Οι δάσκαλοι είναι συνήθως σε καλή διάθεση όταν συζητούν με τους μαθητές. -----1 2 3 4
4. Οι δάσκαλοι ακούν την εκδοχή του μαθητή. -----1 2 3 4
5. Οι κανόνες του σχολείου είναι δίκαιοι. -----1 2 3 4

Συμπάσχων παριστάμενος

1. Αισθάνομαι αναστατωμένος/η όταν βλέπω έναν μαθητή/τρια να τον/την παραμερίζουν επίτηδες.-----
-----1 2 3 4
2. Αισθάνομαι άσχημα όταν βλέπω έναν μαθητή/τρια να τον/την παρενοχλούν ή να τον εμπλέκουν σε καβγά. -----1 2 3 4
3. Προσπαθώ να το σταματήσω όταν βλέπω έναν μαθητή/τρια να δέχεται παρενόχληση ή να τα βάζουν μαζί του/της. --1 2 3 4
4. Με ενοχλεί πολύ να βλέπω έναν μαθητή/τρια να δέχεται παρενόχληση ή να τα βάζουν μαζί του. -----
-----1 2 3 4
5. Το λέω στο δάσκαλο όταν βλέπω έναν μαθητή/τρια να δέχεται παρενόχληση ή να τα βάζουν μαζί του. --
-----1 2 3 4

Επιθετικός παριστάμενος

1. Παίρνω κι εγώ μέρος ή επικροτώ όταν βλέπω έναν μαθητή/τρια να δέχεται παρενόχληση ή να τα βάζουν μαζί του. -----1 2 3 4
2. Νομίζω ότι είναι συναρπαστικό να παρακολουθώ έναν μαθητή να τα βάζουν μαζί του ή να τον χτυπούνε. -----1 2 3 4
3. Συνήθως παίρνω το μέρος αυτού που παρενοχλεί όταν βλέπω έναν μαθητή να δέχεται παρενόχληση. -
-----1 2 3 4
4. Παίρνω μέρος σε καβγάδες ή παρενοχλήσεις αφού έχουν αρχίσει. -----1 2 3 4

5. Είναι διασκεδαστικό να παίρνω μέρος σε καβγά και να συμμετέχω στην παρενόχληση ενός μαθητή/τριας. -----1 2 3 4

Θύμα παριστάμενος

1. Αισθάνομαι πολύ τρομαγμένος για να βοηθήσω όταν βλέπω έναν μαθητή/τρια να δέχεται παρενόχληση ή να τα βάζουν μαζί του. -----1 2 3 4
2. Συμμετέχω κι εγώ στην παρενόχληση γιατί φοβάμαι τι μπορεί να κάνει και σε μένα αυτός που παρενοχλεί. -----1 2 3 4
3. Αισθάνομαι ένοχος όταν δέχομαι πίεση για να συμμετάσχω σε παρενόχληση. -----1 2 3 4
4. Φοβάμαι ότι αυτοί που παρενοχλούν θα τα βάλουν μαζί μου αν προσπαθήσω να βοηθήσω τα θύματα μιας παρενόχλησης. -----1 2 3 4
5. Είναι πολύ δύσκολο να αντιδράσω στις παρενοχλήσεις. -----1 2 3 4

Μέρος 4-Τι πιστεύω

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει **πόσο συμφωνείς** με κάθε δήλωση.

1=δε συμφωνώ καθόλου, 2=συμφωνώ λίγο, 3=συμφωνώ πολύ, 4=συμφωνώ απόλυτα

1. Είναι καλό να τσακώνονται οι μαθητές μεταξύ τους. -----1 2 3 4
2. Είναι σημαντικό οι μαθητές να δείχνουν έτοιμοι να αντιμετωπίσουν όποιον τα βάλει μαζί τους. -----
----1 2 3 4
3. Όταν δύο μαθητές τσακώνονται μεταξύ τους, οι άλλοι μαθητές πρέπει να τους σταματούν. ---1 2 3 4
4. Κάποιες φορές αξίζει σε έναν μαθητή να του αγριεύουν οι άλλοι μαθητές. -----1 2 3 4
5. Αυτοί που παρενοχλούν παίρνουν αυτό που θέλουν από τους άλλους μαθητές. -----1 2 3 4
6. Οι μαθητές αποκτούν τον σεβασμό όταν κάνουν τον σπουδαίο στους άλλους. -----1 2 3 4
7. Όταν τσακώνονται δύο μαθητές είναι καλό να τους επευφημούμε. -----1 2 3 4
8. Ένας μαθητής μπορεί να νιώθει μεγάλος και σκληρός όταν παρενοχλεί. -----1 2 3 4
9. Κάποιες φορές δεν πειράζει να παρενοχλούμε τους άλλους. -----1 2 3 4
10. Οι μαθητές που φωνάζουν στους άλλους μαθητές μπορούν να τους κάνουν ό,τι θέλουν. -- ---1 2 3 4
11. Οι μαθητές που δέχονται παρενόχληση ή τους αγριεύουν συνήθως έχουν κάνει κάτι και τους αξίζει. -----
-----1 2 3 4
12. Όταν ένας μαθητής/τρια δέχεται παρενόχληση οι άλλοι μαθητές πρέπει να προσπαθούν να το σταματήσουν. -----1 2 3 4
13. Όταν δύο μαθητές τσακώνονται, είναι καλό να στεκόμαστε και να βλέπουμε. -----1 2 3 4

Μέρος 5 – Επικίνδυνες Συμπεριφορές

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσο συχνά έκανες κάτι που θα μπορούσε να σε βλάψει. Ανέφερε γεγονότα που συνέβηκαν **κατά τη διάρκεια των τελευταίων 3 μηνών**.

1=Ποτέ, 2=Μια ή δυο φορές, 3=Λίγες φορές, 4=Περίπου μια φορά την εβδομάδα, 5=Λίγες φορές την εβδομάδα

1. Είχα μαχαίρι ή άλλο επικίνδυνο ή αιχμηρό αντικείμενο στο σχολείο. -----1 2 3 4 5
2. Μπλέχτηκα σε καβγά. -----1 2 3 4 5
3. Κάπνισα τσιγάρα. -----1 2 3 4 5
4. Ήπια 5 ή περισσότερα αλκοολούχα ποτά στη σειρά, δηλαδή σε διάστημα λίγων ωρών. ---1 2 3 4 5
5. Έκανα χρήση απαγορευμένων ουσιών. -----1 2 3 4 5
6. Σκέφτηκα να βλάψω τον εαυτό μου. -----1 2 3 4 5
7. Σχεδίασα πώς να βλάψω τον εαυτό μου. -----1 2 3 4 5
8. Προσπάθησα να βλάψω τον εαυτό μου. -----1 2 3 4 5

Μέρος 6 – Παρενόχληση και Αδιαλλαξία

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσο συχνά οι μαθητές συμπεριφέρονται ο ένας στον άλλο στο σχολείο. Ανέφερε γεγονότα που συνέβηκαν **κατά τη διάρκεια των τελευταίων 3 μηνών**.

1=Σχεδόν ποτέ, 2=Μερικές φορές, 3=Τις περισσότερες φορές, 4=Πάντα

1. Οι μαθητές παρενόχλησαν άλλα παιδιά γιατί ανήκαν σε διαφορετική φυλή. -----1 2 3 4
2. Οι μαθητές παρενόχλησαν άλλα παιδιά γιατί έδειχναν ή ντύνονταν διαφορετικά. -----1 2 3 4
3. Οι μαθητές παρενόχλησαν άλλα παιδιά γιατί νόμιζαν ότι ήταν ομοφυλόφιλοι. -----1 2 3 4
4. Οι μαθητές παρενόχλησαν άλλα παιδιά γιατί δεν είχαν πολλά λεφτά. -----1 2 3 4
5. Οι μαθητές παρενόχλησαν άλλα παιδιά γιατί ανήκαν σε διαφορετικό θρήσκευμα. -----1 2 3 4

Μέρος 7 – Πώς είναι οι φίλοι μου

Σκέψου τέσσερις ανθρώπους που γνωρίζεις καλύτερα και περνάς την περισσότερη ώρα μαζί τους. Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσοι απ' τους ανθρώπους αυτούς ταιριάζουν στις περιγραφές.

1=Κανένας, 2=Ένας, 3=Δύο, 4=Τρεις, 5=Τέσσερις ή περισσότεροι

1. Αριθμός των στενότερων φίλων σου που πηγαίνουν σ' αυτό το σχολείο. ----1 2 3 4 5
2. Αριθμός φίλων που είναι αγαπητοί στους δασκάλους. -----1 2 3 4 5
3. Αριθμός φίλων που έχουν συμμετάσχει σε σχολικές ομάδες/ομίλους. -----1 2 3 4 5
4. Αριθμός φίλων που μπορεί να έμπλεκαν με την αστυνομία για κάποια πράγματα που έκαναν. -----
---1 2 3 4 5
5. Αριθμός φίλων που αρέσουν στους περισσότερους μαθητές. -----1 2 3 4 5
6. Αριθμός φίλων που μπλέκουν σε φασαρίες με τους δασκάλους ή με τον διευθυντή. -----1 2 3 4 5
7. Αριθμός φίλων που είχαν μαχαίρι ή άλλο επικίνδυνο ή αιχμηρό αντικείμενο στο σχολείο. --1 2 3 4 5
8. Αριθμός φίλων που έμπλεξαν σε καβγά. -----1 2 3 4 5
9. Αριθμός φίλων που κάπνισαν τσιγάρα. -----1 2 3 4 5
10. Αριθμός φίλων που ήπιαν 5 ή περισσότερα αλκοολούχα ποτά στη σειρά, δηλαδή σε διάστημα λίγων ωρών. -----1 2 3 4 5
11. Αριθμός φίλων που έκαναν χρήση απαγορευμένων ουσιών. -----1 2 3 4 5
12. Αριθμός φίλων που προσπάθησαν να βλάψουν τον εαυτό τους. -----1 2 3 4 5

Μέρος 8 – Πώς αισθάνθηκα

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσο συχνά αισθάνθηκες όπως λένε οι δηλώσεις **κατά τη διάρκεια των τελευταίων 3 μηνών**.

1=Ποτέ, 2=Μια ή δυο φορές, 3=Λίγες φορές, 4=Περίπου μια φορά την εβδομάδα, 5=Λίγες φορές την εβδομάδα

1. Ένιωσα λυπημένος/η. -----1 2 3 4 5
2. Ένιωσα μοναξιά. -----1 2 3 4 5
3. Ένιωσα αισιόδοξα για το μέλλον. ----1 2 3 4 5
4. Είχα περιόδους κλάματος. -----1 2 3 4 5
5. Δεν είχα διάθεση να φάω. -----1 2 3 4 5
6. Απολάμβανα τη ζωή. -----1 2 3 4 5
7. Ήθελα να μετράνε περισσότερο τα αισθήματά μου στους ανθρώπους γύρω μου. -----1 2 3 4 5

Μέρος 9 – Πώς είναι το σχολείο μου

Κύκλωσε τον αριθμό που δείχνει πόσο μοιάζει το σχολείο σου με κάθε δήλωση.

1=δε συμφωνώ καθόλου, 2=συμφωνώ λίγο, 3=συμφωνώ πολύ, 4=συμφωνώ απόλυτα

1. Μ' αρέσει το σχολείο. -----1 2 3 4
2. Είναι εύκολο να είμαι ο εαυτός μου στο σχολείο. -----1 2 3 4
3. Οι δάσκαλοί μου φέρονται με εκτίμηση. -----1 2 3 4
4. Αισθάνομαι ότι ταιριάζω με τους ανθρώπους γύρω μου στο σχολείο. -----1 2 3 4
5. Αισθάνομαι ότι οι δάσκαλοι στο σχολείο με γνωρίζουν καλά. -----1 2 3 4
6. Κανείς δε με γνωρίζει πραγματικά στο σχολείο. -----1 2 3 4
7. Αισθάνομαι ότι ανήκω ή ταιριάζω στο σχολείο. -----1 2 3 4
8. Οι μαθητές στο σχολείο μου είναι πολύ ανταγωνιστικοί στους βαθμούς. -----1 2 3 4
9. Οι μαθητές στο σχολείο μου είναι πολύ ανταγωνιστικοί στα αθλήματα ή σε άλλες εξω-σχολικές δραστηριότητες. -----1 2 3 4
10. Αισθάνομαι μεγάλη πίεση για να έχω καλούς βαθμούς. -----1 2 3 4
11. Συχνά αισθάνομαι ότι είναι χαμένος/η ανάμεσα σε όλους τους άλλους μαθητές. -----1 2 3 4
12. Αισθάνομαι μεγάλη πίεση να τα πάω καλά στα αθλήματα ή σε άλλες εξω-σχολικές δραστηριότητες. -----1 2 3 4
13. Αισθάνομαι ότι ο δάσκαλος με καταλαβαίνει. -----1 2 3 4
14. Αν δεν είσαι ο καλύτερος σε κάτι, τότε δεν μετράς και πολύ στο σχολείο. -----1 2 3 4
15. Εύχομαι να μπορούσα να πάω σε άλλο σχολείο. -----1 2 3 4

Μέρος 10 – Γονική υποστήριξη στο σχολείο

Κύκλωσε τον αριθμό που περιγράφει καλύτερα πόσο ταιριάζουν οι γονείς σου σε κάθε δήλωση.

1=δε συμφωνώ καθόλου, 2=συμφωνώ λίγο, 3=συμφωνώ πολύ, 4=συμφωνώ απόλυτα

1. Οι γονείς μου ενδιαφέρονται για το τι συμβαίνει στο σχολείο. -----1 2 3 4
2. Οι γονείς μου πηγαίνουν στις σχολικές συναντήσεις ή σε άλλες σχολικές δραστηριότητες. ---1 2 3 4
3. Οι γονείς μου με υποστηρίζουν στις σχολικές δραστηριότητές μου. -----1 2 3 4
4. Οι γονείς μου γνωρίζουν πολλά για το τι κάνω στο σχολείο. -----1 2 3 4
5. Οι γονείς μου με ρωτούν πώς ήταν η μέρα μου στο σχολείο. -----1 2 3 4

Η Κλίμακα Σχέσεων με τους Γονείς (PBI)

Παρακάτω υπάρχουν μια σειρά από προτάσεις που δείχνου πως περνάς στο σπίτι. Σημείωσε με ένα X το βαθμό στον οποίο συμφωνείς με κάθε ένα από τα παρακάτω σε σχέση με τη **ΜΗΤΕΡΑ** σου.

Ερωτήσεις για τη σχέση με τη **Μητέρα**

	Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1. Μου μιλάει ζεστά και φιλικά	☐	☐	☐	☐
2. Δεν με βοηθάει τόσο όσο χρειάζομαι	☐	☐	☐	☐
3. Με αφήνει να κάνω τα πράγματα που μου αρέσουν	☐	☐	☐	☐
4. Είναι ψυχρή μαζί μου (μου φέρεται ψυχρά)	☐	☐	☐	☐
5. Καταλαβαίνει τα προβλήματα και τις ανησυχίες μου	☐	☐	☐	☐
6. Μου φέρεται τρυφερά (είναι τρυφερή μαζί μου)	☐	☐	☐	☐
7. Θέλει να παίρνω τις δικές μου αποφάσεις	☐	☐	☐	☐
8. Δε θέλει να μεγαλώσω (να ενηλικιωθώ)	☐	☐	☐	☐
9. Θέλει να ελέγχει όλα όσα κάνω	☐	☐	☐	☐
10. Θέλει να μαθαίνει όλα μου τα μυστικά	☐	☐	☐	☐
11. Την ευχαριστεί να συζητάει μαζί μου	☐	☐	☐	☐
12. Μου χαμογελάει συχνά	☐	☐	☐	☐
13. Πολλές φορές μου φέρεται σαν να είμαι μωρό	☐	☐	☐	☐
14. Δεν καταλαβαίνει τι θέλω και τι έχω ανάγκη	☐	☐	☐	☐
15. Με αφήνει να αποφασίζω για τον εαυτό μου	☐	☐	☐	☐
16. Με κάνει να νιώθω ότι δεν με θέλει κανείς	☐	☐	☐	☐
17. Με κάνει να αισθάνομαι καλύτερα όταν είμαι στενοχωρημένος-η	☐	☐	☐	☐
18. Δε μιλάει μαζί μου αρκετά	☐	☐	☐	☐
19. Θέλει να μη μπορώ να κάνω τίποτα χωρίς τη βοήθειά της	☐	☐	☐	☐
20. Πιστεύει ότι δεν μπορώ να φροντίζω τον εαυτό μου, αν δεν είναι αυτή εκεί	☐	☐	☐	☐
21. Μου δίνει όση ελευθερία θέλω	☐	☐	☐	☐
22. Με αφήνει να πηγαίνω βόλτα με τους φίλους μου όσο συχνά θέλω	☐	☐	☐	☐
23. Με προστατεύει πάρα πάνω απ' ότι πρέπει	☐	☐	☐	☐
24. Δεν με παινεύει	☐	☐	☐	☐
25. Με αφήνει να φοράω ό,τι ρούχα θέλω	☐	☐	☐	☐

Η Κλίμακα Σχέσεων με τους Γονείς (PBI)

Παρακάτω υπάρχουν μια σειρά από προτάσεις που δείχνου πως περνάς στο σπίτι. Σημείωσε με ένα X το βαθμό στον οποίο συμφωνείς με κάθε ένα από τα παρακάτω σε σχέση με τον **ΠΑΤΕΡΑ** σου.

Ερωτήσεις για τη σχέση με τον Πατέρα

	Συμφωνώ Απόλυτα	Συμφωνώ	Διαφωνώ	Διαφωνώ Απόλυτα
1. Μου μιλάει ζεστά και φιλικά	☐	☐	☐	☐
2. Δεν με βοηθάει τόσο όσο χρειάζομαι	☐	☐	☐	☐
3. Με αφήνει να κάνω τα πράγματα που μου αρέσουν	☐	☐	☐	☐
4. Είναι ψυχρός μαζί μου (μου φέρεται ψυχρά)	☐	☐	☐	☐
5. Καταλαβαίνει τα προβλήματα και τις ανησυχίες μου	☐	☐	☐	☐
6. Μου φέρεται τρυφερά (είναι τρυφερός μαζί μου)	☐	☐	☐	☐
7. Θέλει να παίρνω τις δικές μου αποφάσεις	☐	☐	☐	☐
8. Δε θέλει να μεγαλώσω (να ενηλικιωθώ)	☐	☐	☐	☐
9. Θέλει να ελέγχει όλα όσα κάνω	☐	☐	☐	☐
10. Θέλει να μαθαίνει όλα μου τα μυστικά	☐	☐	☐	☐
11. Τον ευχαριστεί να συζητάει μαζί μου	☐	☐	☐	☐
12. Μου χαμογελάει συχνά	☐	☐	☐	☐
13. Πολλές φορές μου φέρεται σαν να είμαι μωρό	☐	☐	☐	☐
14. Δεν καταλαβαίνει τι θέλω και τι έχω ανάγκη	☐	☐	☐	☐
15. Με αφήνει να αποφασίζω για τον εαυτό μου	☐	☐	☐	☐
16. Με κάνει να νιώθω ότι δεν με θέλει κανείς	☐	☐	☐	☐
17. Με κάνει να αισθάνομαι καλύτερα όταν είμαι στενοχωρημένος-η	☐	☐	☐	☐
18. Δε μιλάει μαζί μου αρκετά	☐	☐	☐	☐
19. Θέλει να μη μπορώ να κάνω τίποτα χωρίς τη βοήθειά του	☐	☐	☐	☐
20. Πιστεύει ότι δεν μπορώ να φροντίζω τον εαυτό μου, αν δεν είναι αυτός εκεί	☐	☐	☐	☐
21. Μου δίνει όση ελευθερία θέλω	☐	☐	☐	☐
22. Με αφήνει να πηγαίνω βόλτα με τους φίλους μου όσο συχνά θέλω	☐	☐	☐	☐
23. Με προστατεύει πάρα πάνω απ' ότι πρέπει	☐	☐	☐	☐
24. Δεν με παινεύει	☐	☐	☐	☐
25. Με αφήνει να φοράω ό,τι ρούχα θέλω	☐	☐	☐	☐